คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง

พ.ศ. ๒๔๔๙ - ๒๕๓๑

เอกลักษณ์ไทย

(๘ ต.ค. ๒๕๘๕)

เอกลักษณ์สำคัญอยู่คงคู่ชาติ คือประกาศความเป็นไทยอย่างอาจหาญ
ว่าชาติไทยมีเอกราชดำรงนาน แต่ก่อนกาลยั่งยืนอยู่จนปัจจุบัน
ศาสนาศีลธรรมประจำใจ ความกล้าหาญชาญชัย ความขยัน
รู้เคารพนอบนบอภิวันทน์ มีความสัตย์ยึดมั่นกตัญญู
ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ช่วยขจัดสรรพภัยร่วมใจสู้
คุณบิดา มารดา ต้องเชิดชู รู้คุณครูผู้สอน ศิลปนานา
ไม่อวดเบ่งความเก่งยกตนเด่น ทำตนเป็นแมลงป่องชูหางร่า
ผู้มีความรู้มักถ่อมน้อมกายา ช่วยเผยแพร่วิชาให้กว้างไกล

เด็กวันนี้ คือผู้ใหญ่ ในวันหน้า ต้องเรียนรู้ กิริยา อัชฌาสัย
จะลุกนั่ง ก้มคลาน ทำอย่างไร นั่งเก้าอี้ ตัวตรงให้ ชิดเท้าวาง
นั่งกับพื้น พับเพียบ ให้เรียบร้อย ส้นเท้าซ่อน อย่าปล่อย มาข้าง ๆ
การรับของ ส่งของ ด้วยท่าทาง ต้องฝึกจาก ตัวอย่าง ผู้เรียนรู้
การเข้าพบ พระภิกษุ และผู้ใหญ่ การเคารพ กราบไหว้ ต่างกันอยู่
เหตุใดกราบ สามครั้ง ควรต้องรู้ หนึ่งเคารพ องค์พระผู้ บรมศาสดา
สองเคารพ พระธรรม ของพระองค์ สามเคารพ พระสงฆ์ ผู้สืบศาสนา
รำลึกพระคุณ ที่ทรง พระกรุณา แผ่เมตตา สอนชาวโลก ให้ร่มเย็น
กราบพ่อแม่ กราบครู กราบผู้ใหญ่ เพียงครั้งเดียว จำไว้ เทียบให้เห็น
เรื่องมารยาท ของไทย นั้นจำเป็น ต้องสอนกัน อย่าเว้น ละเลยเอย.

(มารยาทไทย คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ประพันธ์ ทำนองเพลงสร้อยสนตัดชั้นเดียว)

(ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ) - ม.จ.หญิงบรรณสารสนิท เทวกุล
ม.จ.หญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล - อาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชินี
ม.จ.หญิงจันทรนิภา เทวกุล - อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจมราชาลัย

คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง เกิดเมื่อวันอังคารที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๙ ที่บ้านหน้าวังบูรพาภิรมย์ จังหวัดพระนคร เป็นบุตรคนที่ ๓ ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และนางประดิษฐไพเราะ (โชติ) สกุลเดิม หุราพันธ์ ขณะนั้นบิดายังเป็นจางวางมหาดเล็กของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช สมัยที่ยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นผู้ประทานนามสกุล ศิลปบรรเลง ให้แก่จางวางศร ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงประดิษฐไพเราะในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

คุณหญิงชิ้นมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๖ คน คือ เด็กหญิงสร้อยไข่มุกด์ (ถึงแก่กรรม) เด็กหญิงศุกร์ดารา (ถึงแก่กรรม) นางมหาเทพกษัตรสมุห (บรรเลง สาคริก) เด็กชายศิลปสราวุธ (ถึงแก่กรรม) นายประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง และนางชัชวาลย์ จันทร์เรือง กับมีพี่น้องร่วมบิดาเดียวกัน เกิดจาก นางฟู ศิลปบรรเลง อีก ๔ คน คือ นางเร่งงานรัดรุด (ภัลลิกา ศิลปบรรเลง) นายขวัญชัย ศิลปบรรเลง (ถึงแก่กรรม) นาวาเอกพิเศษ สมชาย ศิลปบรรเลง ร.น. และนายสนั่น ศิลปบรรเลง

คุณหญิงชิ้นสมรสกับนายประสงค์ ไชยพรรค (ถึงแก่กรรม) มีบุตรเพียงคนเดียว คือ นางมธุรส วิสุทธกุล อ.บ. M.A. ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาควิชาภาษาอังกฤษและภาษาศาสตร์ ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สมรสกับพลตำรวจตรีวีระ วิสุทธกุล

พระธิดาฯ ในรัชกาลที่ ๕ ผู้ทรงมีพระคุณ ประทานเงินทุนในการจัดตั้ง โรงเรียนเทวีบำรุง สอนเด็กโดยไม่คิดค่าเล่าเรียน

ในเยาว์วัยคุณหญิงชิ้นได้เข้าศึกษาชั้นประถมที่โรงเรียนศรีจิตรสง่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๓ จึงไปเรียนต่อชั้นมัธยมปีที่ ๔ ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ ที่โรงเรียนราชินี ปากคลองตลาด เนื่องจากบิดาสอนดนตรีไทยที่นั่น เมื่อขึ้นชั้นมัธยมปีที่ ๗ ได้เลือกเรียนแผนกภาษา เพราะมีใจรักและสนใจด้านภาษา ทั้งภาษาไทย อังกฤษ และฝรั่งเศส สอบภาษาฝรั่งเศสได้เป็นที่ ๑ ในชั้นนี้ เมื่อสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๘ แล้ว หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล อาจารย์ใหญ่ทรงเล็งเห็นความสามารถทางภาษา จึงทรงให้เป็นครูสอนกวดวิชาภาษาอังกฤษแก่นักเรียนที่อายุมาก แต่อ่อนภาษาอังกฤษให้ทันเข้าชั้นเรียน ได้สอนอยู่ที่นี่เป็นเวลา ๒ ปี ความจริง คุณหญิงชิ้นตั้งใจจะเรียนวิชาแพทย์ แต่มหาวิทยาลัยยังไม่เปิดรับให้สตรีเข้าเรียน จึงขวนขวายหาความรู้พิเศษต่าง ๆ จากครูผู้ชำนาญ กล่าวคือ ได้เรียนวิชาการฝีมือกับครูนิล วิมุกตายน และคุณหญิงศรีธรรมราช ทั้งยังเรียนวิชาการเขียนลายกนกและศิลปะลายไทยกับหลวงวิศาลศิลปกรรมอีกด้วย

คุณหญิงชิ้นเริ่มหัดดนตรีจากกระป๋องนมเมื่ออายุ ๘ ขวบ ต่อมาได้เรียนโน้ตตัวเลขกับบิดา โน้ตตัวเลข (๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙) นี้ บิดาได้คิดขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๔ เพื่อใช้สอนที่โรงเรียนราชินี การเรียนดนตรีไทยตอนนี้มิได้ตั้งใจเรียนอย่างจริงจัง เพราะต้องสนใจเรียนวิชาสามัญมากกว่า เนื่องจากหลวงประดิษฐไพเราะเป็นทั้งนักดนตรีและ

ครูดนตรีที่มีชื่อเสียง จึงให้ความสำคัญในดนตรีไทยมาก ฝึกลูกทุกคนหัดดนตรีให้เป็น ดังบันทึกที่คุณหญิงชิ้นเขียนไว้ว่า "...พ่อกล่าวว่า ลูกคนใดไม่เป็นดนตรีท่านตายแล้วไม่ให้เผาผีท่าน พวกเรากลัวกันมากจึงยอมหัดดนตรี ประกอบกับข้าพเจ้าเป็นลูกคนโต ถูกเลี้ยงตามใจมาก จัดงานโกนจุกให้อย่างหรูหรา ในงานนี้มีดนตรีประชันหลายวง ตั้งพิธีปลูกประรำทำตามทั้งแบบพุทธและพราหมณ์ เชิญเจ้านายขุนนางผู้ใหญ่มากมาย ข้าพเจ้ารู้สึกว่าคุณพ่อรักข้าพเจ้ามาก ท่านจึงจัดงานให้ใหญ่โต ข้าพเจ้าควรตอบแทนพระคุณท่านให้ท่านพอใจด้วยการหัดดนตรีอย่างจริงจัง คุณพ่ออยากให้ข้าพเจ้าเป็นจนเป็นครูได้ ท่านจะมีความสุขใจยิ่ง ข้าพเจ้าหัดดนตรีเป็นเพลงด้วยโน้ตเก้าตัวที่คุณพ่อคิดขึ้นเป็นคนแรก เพื่อสอนให้นักเรียนราชินีที่ท่านสอน ท่านสอนวิธีจับซอ ใช้คันชักเข้า-ออกให้ถูกต้อง กางนิ้วไม่ให้เพี้ยนตามตัวเลข ข้าพเจ้าจึงได้เพลงต่าง ๆ ที่เขาเล่นกันด้วยโน้ต...การเล่นด้วยตัวโน้ตทำให้ท่องเพลงได้คล่อง เพราะเป็นเสียงสูงต่ำจำได้ง่ายและไม่ค่อยลืม...คุณพ่อไม่เคยเรียนวิชาครู แต่วิธีสอนของท่านนั้น ท่านสอนตามความสามารถ ความฉลาดและอุปนิสัยของผู้เรียน ฉะนั้นลูกศิษย์ของท่านจึงบรรเลงเพลงเดี่ยว ชื่อเดียวกันไม่ซ้ำทางกัน ซึ่งบังเอิญมาตรงกับวิธีสอนทางวิชาการแบบใหม่ แม้แต่โน้ตเก้าตัวก็เข้ากันได้กับโน้ตเซอร์เวย์ ของสากล..."

คุณหญิงชิ้นเรียนดนตรีกับบิดาเมื่ออายุ ๑๔ ปี การต่อเพลงนั้น บิดาเขียนโน้ตทิ้งไว้ให้ แต่ถ้าเป็นเพลง ๒ ชั้นธรรมดาหรือเพลงละครร้องไม่ต้องต่อเลย เพราะได้ฟังจากบรรดาศิษย์ของบิดาที่มาต่อเพลงจนจำได้ดีขึ้นใจ ส่วนเพลงละครร้องนั้นจำได้เพราะได้ตามบิดาไปดูละครปราโมทัยที่โรงละครสามยอดและละครปรีดาลัยของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ที่ถนนแพร่งนรา จะต่อกับบิดาเฉพาะเพลงใหญ่ ๆ และยาก เช่น เพลงเดี่ยวต่าง ๆ หลาย ๆ ท่อน เพลงที่มีลูกล้อ ลูกขัด เพลงหน้าพาทย์ เพลงทยอยต่าง ๆ เขมรราชบุรี เพลงช้าปี่และเพลงเดี่ยวเท่านั้น เนื่องจากเพลงเหล่านี้ลูกเล่นมาก เขียนเป็นโน้ตลำบาก จึงต้องใช้การต่อเพลง

เมื่ออายุประมาณ ๑๒ ปี ได้เข้าวงเล่นดนตรีโดยสีซอด้วง บิดาได้เห็นความสามารถทางด้านดนตรีไทย ขณะที่เป็นนักเรียนโรงเรียนราชินี จึงให้ช่วยสอนดนตรีแก่ศิษย์ที่มาเรียนพิเศษที่บ้านในวันอาทิตย์หรือเมื่อบิดาไปราชการต่างจังหวัดก็ได้ให้คุณหญิงชิ้นสอนแทนเสมอมา ดังบันทึกอีกตอนหนึ่งว่า "ข้าพเจ้าเคยถูกเกณฑ์ให้เป็นครูโดยไม่รู้ตัว โดยให้ข้าพเจ้าไปสอนแทนเมื่อคุณพ่อไม่ว่าง หรือไม่สบาย ข้าพเจ้าสอนตามโน้ตที่คุณพ่อบอกไว้" นอกจากเรียนกับบิดาแล้วคุณหญิงชิ้นยังเรียนดนตรีกับบุคคลต่อไปนี้อีก คือ

เรียนไวโอลินและโน้ตสากลกับครูกิจ สาราภรณ์ เมื่ออายุ ๑๕ - ๑๖ ปี

เรียนร้องเพลงสากลและโน้ตเพลงกับหลวงประสานบรรณวิทย์ และครูนันทน์ ทรรทรานนท์

เรียนทฤษฎีโน้ตสากลกับพระเจนดุริยางค์และครูโฉลก เนตตสูต ในการอัดแผ่นเสียงเพลงชาติครั้งแรกก็ได้ร่วมร้องประสานเสียงในเสียงโซปราโน ปรากฏว่าเวลาสอบร้องเดี่ยวเซเรเนต สามารถร้องได้ทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ถึงแก่พระเรียมวิรัชชพากย์กรรมการตบมือชม

เรียนซอสามสายกับเจ้าเทพ บูรณพิมพ์ และเคยต่อเดี่ยวซอด้วยเพลงพญาโศกกับพระยาประสานดุริยศัพท์

ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้ตั้งวงมโหรีหลวงขึ้น คุณหญิงชิ้นได้เป็นผู้ควบคุมวง อันประกอบด้วยสตรีล้วน และเป็นผู้ตีระนาดเอก รับราชการอยู่ประมาณ ๕ ปี ก็ลาออก

เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้ทูลขอให้หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล นำเข้าเฝ้าพระเจ้าน้องนางเธอในรัชกาลที่ ๖ รวม ๑๐ พระองค์ เพื่อขอประทานทุนทรัพย์องค์ละ ๕๐ บาท ต่อปี ได้รับเงินปีละ ๕๐๐ บาท นำมาเป็นทุนตั้งโรงเรียนเทวีบำรุงที่บ้านบาตร เปิดสอนโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน รับเด็กยากจนแถวบ้านบาตรและละแวกใกล้เคียงประมาณ ๒๐-๓๐ คน สอนวิชาสามัญครึ่งวัน และวิชาการช่างสตรีอีกครึ่งวัน เปิดสอนอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ต้องเลิกเพราะเกิดเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ระหว่างนี้ได้ศึกษาวิชาครูด้วยตนเองและสอบได้ประกาศนียบัตรประโยคครูประถมใน พ.ศ. ๒๔๗๕

คุณหญิงชิ้นได้รับบรรจุเป็นครูสามัญของโรงเรียนเบญจมราชาลัยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ขณะยังสังกัดกรมศึกษาธิการ

กระทรวงธรรมการ เงินเดือนครั้งแรก ๖๕ บาท ได้รับมอบให้สอนวิชาภาษาไทยกับการฝีมือ เนื่องจากคุณหญิงชิ้นเป็นผู้มีความรู้พิเศษด้านเย็บปักถักร้อยและผูกลายไทยต่าง ๆ ดีมาก จึงได้นำความรู้นั้นมาประยุกต์ใช้กับการทำเครื่องละคร โดยฝึกให้นักเรียนทำในชั่วโมงการฝีมือ สามารถนำผลที่ได้จากการฝึกมาใช้ได้เลย ในส่วนการแสดงละครโรงเรียนและดนตรีไทยก็เป็นผู้จัดการและควบคุมวงด้วยตนเอง ได้ประพันธ์เพลงทั้งเพื่อเล่นกับดนตรี และประกอบการแสดงละครไว้หลายเพลง นอกจากนี้คุณหญิงชิ้นยังมีฝีมือในการตกแต่งทรงผมนักเรียนหญิงให้เป็นทรงผมสั้น เพื่อแสดงเป็นชายได้อย่างแนบเนียน ในปีที่คุณหญิงชิ้นได้รับการบรรจุนั้น เป็นปีที่กรมศิลปากรได้ตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางค์ขึ้น (ปัจจุบันคือวิทยาลัยนาฏศิลป์) จึงได้ขอโอนคุณหญิงไปบรรจุเป็นครูวิสามัญใน พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้รับเงินเดือน ๘๐ บาท นับได้ว่ามีส่วนร่วมก่อตั้งโรงเรียนนี้ด้วย เพราะเป็นผู้จัดหาครูผู้สอนด้านดนตรีและละคร ทั้งยังให้ยืมเครื่องดนตรีส่วนตัวมาใช้เป็นอุปกรณ์การสอนด้วย เพราะกรมขาดงบประมาณ ครูรุ่นแรก ๆ ส่วนใหญ่คือบรรดาศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะ ส่วนศิษย์นาฏดุริยางค์รุ่นแรกหลายคนเป็นนักเรียนโรงเรียนเบญจมราชาลัย และโรงเรียนอื่น ๆ ที่คุณหญิงชิ้นเคยสอนแล้วติดตามมาเรียน ระหว่างนี้ได้สอนพิเศษภาคค่ำนอกเวลาราชการวิชาขับร้องและโน้ต-สากลที่โรงเรียนฝึกหัดครูพระนครด้วย

แม้ว่าจะมีงานสอน งานบริหารด้านการดนตรีและละครแทบจะล้นมือ แต่คุณหญิงชิ้นก็ได้พยายามหาเวลาศึกษาเพิ่มเติม จนสามารถสอบวิชาชุดครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ แต่ยังมิได้ปรับวุฒิในทันที จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๘๔ จึงได้ปรับเป็นข้าราชการชั้นตรี ตำแหน่งประจำแผนกดุริยางค์กองโรงเรียนศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ อัตราเงินเดือน ๘๐ บาท พ.ศ. ๒๔๘๕ กรมศิลปากรโอนไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี คุณหญิงชิ้นก็โอนไปด้วย แต่ยังคงรับเงินเดือน ๘๐ บาท ใน พ.ศ. ๒๔๘๙ จึงได้ปรับเป็น ๙๐ บาท ตามที่ทางราชการมีการปรับปรุงอัตราเงินเดือนใหม่ให้ข้าราชการชั้นตรี ได้รับเงินขั้นต้นเดือนละ ๙๐ บาท แต่ต่อมาก็ขึ้นเป็น ๑๐๐ บาทในปีเดียวกันนั้นเอง ครั้นเมื่อรัฐบาลตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๙๕ กรมศิลปากรโอนไปสังกัดกระทรวงนี้ คุณหญิงชิ้นจึงได้เลื่อนเป็นข้าราชการพลเรือนชั้นโท ตำแหน่งหัวหน้าแผนกนาฏศิลป์ กองการสังคีต ในปีถัดมา ได้รับเงินเดือน ๑๖๐ บาท คุณหญิงชิ้นนั้นมีความถนัดด้านการสอนมากกว่าที่จะทำงานด้านธุรการ ดังนั้น ใน พ.ศ. ๒๔๙๗ จึงได้โอนจากกรมศิลปากร ไปประจำที่โรงเรียนฝึกหัดครูพระนคร ซึ่งขณะนั้นยังสังกัดกรมวิสามัญศึกษา ได้ให้นักเรียนแสดงละครเรื่องตำนานระนาดเอก บทประพันธ์ของ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ คุณหญิงชิ้นเป็นผู้วางเค้าโครงเรื่องและประพันธ์เพลง รวมทั้งจัดทำเครื่องแต่งกายละครทั้งหมดอย่างประหยัด โรงเรียนฝึกหัดครูธนบุรีและโรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาก็ได้เชิญให้ไปสอนด้วย นอกจากนั้นยังรับสอนดนตรีไทยให้แก่ผู้มีใจรักดนตรี โดยไม่คิดมูลค่าและไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ทั้งนี้ เพราะมีปณิธานอันแรงกล้าที่จะปลูกฝังความรักดนตรีไทยให้แก่เยาวชนรุ่นหลังมิให้สูญสิ้นไป

อนึ่ง ขณะที่ประจำอยู่ในโรงเรียนนาฏดุริยางค์ กรมศิลปากรนั้น คุณหญิงชิ้นได้เสนอความเห็นให้มีการสอนวิชาสามัญควบคู่ไปกับวิชาศิลปะต่าง ๆ จนถึงระดับชั้นมัธยมปีที่ ๘ โดยตนเองเป็นผู้วางหลักสูตรการดนตรีขับร้องและนาฏศิลป์ ตลอดจนการฝีมือที่เกี่ยวกับการแสดงละคร ในขั้นแรกเป็นผู้สอนเองแทบทุกวิชา ได้แก่ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ดนตรีไทย ดนตรีสากลและการช่างฝีมือ ยกเว้นวิชานาฏศิลป์และช่างศิลป์ ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะด้าน ครูดนตรีที่เชิญมารุ่นแรกคือ ครูโองการ กลีบชื่น สอนเครื่องปี่พาทย์ ครูนิภา อภัยวงศ์ สอนขับร้องและจะเข้ ส่วนครูนาฏศิลป์ก็มี ครูลมุล ยมะคุปต์ และหม่อมต่วน ภัทรนาวิก ทางด้านดนตรีและโน้ตสากล ได้เชิญพระเจนดุริยางค์และศิษย์คือครูโฉลก เนตตสูต มาร่วมสอน ทำให้นักเรียนโรงเรียนนาฏดุริยางค์ สามารถจัดงานแสดงดนตรีไทยได้สำเร็จเป็นครั้งแรก และรัฐบาลได้จัดส่งนักเรียนนาฏศิลป์และดนตรีไทยไปประเทศญี่ปุ่น เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมไทย คุณหญิงชิ้นเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ควบคุมคณะครูและนักเรียนประมาณ ๓๐ คน ตลอดจนรับผิดชอบด้านการละครดนตรี และเครื่องแต่งตัวผู้แสดง ในการเดินทางไปประเทศญี่ปุ่นครั้งนี้ได้นำนายประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง น้องชายไปด้วย โดยให้เข้าศึกษาด้านการประพันธ์เพลง (Composer) ที่มหาวิทยาลัยโตเกียวจนสำเร็จ นับว่าเป็นคนแรกของประเทศไทย

ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ โรงเรียนนาฏดุริยางค์จัดการแสดงละครอิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จำเป็นต้อง

ประดิษฐ์เครื่องแต่งกายละครพันทางที่แสดงเป็นพม่า มอญ ลาว แขก ทั้งหญิงและชาย คุณหญิงชิ้นได้แสดงความสามารถในการจัดทำเครื่องแต่งกาย ทรงผม และเครื่องประดับตกแต่งต่าง ๆ โดยศึกษาค้นคว้าจากประวัติศาสตร์และวรรณคดีนำมาออกแบบเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมสวยงาม แม้ระบำสลับฉากที่แสดงเป็นสัตว์ต่าง ๆ ก็ออกแบบเครื่องแต่งกายและเครื่องสวมศีรษะให้ดูคล้ายสัตว์ได้อย่างน่าชม นอกจากนั้น คุณหญิงชิ้นยังเป็นผู้บรรจุเพลงใส่ทำนองและควบคุมการร้องเพลงของละครหลวงวิจิตรวาทการทุกเรื่อง ได้ขอให้หลวงประดิษฐไพเราะบิดาแต่งเพลงประกอบละคร ทั้งเพลงออกไทย เขมร พม่า มอญ ลาวและจีน ทำให้เกิดเพลงใหม่ ๆ ขึ้นอีกหลายเพลงจากการแสดงละครชุดนั้น

ต่อมากรมศิลปากรได้ฟื้นฟูการแสดงโขน ละคร ขึ้นใหม่ โดยอาศัยข้าราชการในกรมมหรสพหลายคนมาทำหน้าที่ฝึกสอนและเป็นที่ปรึกษา แต่ทางด้านเครื่องแต่งกายโขนละครนั้น คุณหญิงชิ้นได้ไปขอประทานความรู้จากหม่อมเจ้าพูนพิศมัยและหม่อมเจ้าพัฒนายุ ดิศกุล ซึ่งได้ประทานของเก่าที่เคยแสดงในวังหลวงมาให้ดูเป็นตัวอย่าง และยังประทานคำอธิบายเหตุผลที่มาของสีและลักษณะเครื่องแต่งตัวละครในแต่ละเรื่องด้วย คุณหญิงชิ้นจึงนำมาพัฒนาดัดแปลงจัดทำเครื่องแต่งกายโขนละครตั้งแต่เริ่มแรกให้มีความเหมาะเจาะงดงามและถูกต้องตามลักษณะของตัวโขนละคร ทั้งตัวพระ นาง ยักษ์ และลิง แม้ละครเสภาก็ยังเป็นต้นแบบใช้สืบต่อกันมาจนปัจจุบันนี้ นอกจากนั้นคุณหญิงชิ้นยังยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต และถือเป็นคุณธรรมที่ภาคภูมิใจ กล่าวคือในการสร้างเครื่องละครซึ่งมีราคาแพงมากก็พยายามสร้างให้ได้ในราคาต่ำที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของทางราชการจนสุดความสามารถ จากการที่หักโหมทุ่มเทกำลังในการทำเครื่องละครควบคุมการตัดเย็บปักดิ้น และควบคุมนักเรียนไปแสดงละครทุกคืน ต้องคุมนักเรียนส่งกลับให้ถึงบ้านด้วยความปลอดภัยจนดึกดื่น บางครั้งตีสามจึงจะได้กลับบ้าน ทำให้คุณหญิงชิ้นล้มป่วยเป็นวัณโรคต้องรักษาตัวอยู่นานกว่าจะหาย

ในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา ภาพยนตร์จากต่างประเทศเข้ามาไม่ได้ คุณหญิงชิ้นกับน้องชายและน้องสะใภ้ได้ร่วมกันตั้งคณะละครผกาวลีขึ้น ผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นศิษย์จากโรงเรียนนาฏดุริยางค์ เช่าโรงละครศิลปากรเป็นที่แสดง ได้รับความนิยมเป็นอันมาก หลังสงครามการละครซบเซาลงได้เปลี่ยนแปลงเป็นโรงเรียนผกาวลีนาฏดุริยางค์สอนวิชาดนตรีและนาฏศิลป์ ตลอดจนจัดแสดงรีวิวเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยให้ชาวต่างประเทศชม และได้เดินทางไปแสดงต่างประเทศด้วย ประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้รับเชิญเป็นแขกของรัฐบาลศรีลังกาไปแสดงละครและนาฏศิลป์

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ กองเผยแพร่การศึกษา (ปัจจุบันคือศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน) กระทรวงศึกษาธิการ ได้เปิดสถานีวิทยุศึกษา คุณหญิงชิ้นก็มีบทบาทสำคัญในเรื่องดนตรีนาฏศิลป์ของวิทยุโรงเรียนใน พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้ไปดูงานด้านวิทยุศึกษาตามความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา คุณหญิงชิ้นได้นำซอคู่มือคันเล็กติดไปด้วยประกอบกับมีความรู้ภาษาอังกฤษและโน้ตสากล ทำให้สามารถแสดงความรู้ทางวัฒนธรรมไทยและดนตรีแลกเปลี่ยนกับชาวอเมริกัน คุณหญิงชิ้นได้เป็นกรรมการวิทยุโรงเรียนต่อเนื่องตลอดมา แม้เกษียณอายุราชการแล้ว ก็ยังเป็นกรรมการที่ปรึกษาอยู่ ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ย้ายไปเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนฝึกหัดครูธนบุรี กรมการฝึกหัดครู และได้เลื่อนเป็นอาจารย์เอกใน พ.ศ. ๒๕๐๗ คุณหญิงชิ้นได้ลาออกจากราชการ ฐานรับราชการนาน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ในขณะอายุ ๕๙ ปี

นอกจากการสอนดนตรีไทยแก่โรงเรียนต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว คุณหญิงชิ้นยังเป็นอาจารย์พิเศษในระดับมัธยมและอุดมศึกษาอีกหลายแห่ง เช่น โรงเรียนราชินี สตรีวิทยา ศรีอยุธยา เทพศิรินทร์ บวรนิเวศ วัดมกุฎกษัตริย์ วัดคณิกาผล โรงเรียนนายเรือ คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร) และมหาวิทยาลัยศิลปากรวิทยาเขตทับแก้ว

นอกจากนี้ยังจัดสอนดนตรีไทยและสากลให้แก่ครูของคุรุสภาตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามัคยาจารย์สมาคมจนกระทั่งเป็นคุรุสภา วงดนตรีคุรุสภานี้ออกรายการวิทยุทุกเดือน เพลงลาวดวงเดือน (เถา) ที่วงดนตรีคุรุสภาบรรเลงเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ ก็เป็นผลงานของคุณหญิงชิ้นนั่นเอง เพลงลาวสองคอนสองชั้นเดิมเป็นเพลงเก่า คุณหญิงชิ้นได้นำเพลงนี้มา

ยืดขยายเป็น ๓ ชั้น และตัดทอนเป็นชั้นเดียวให้ครบเถาใช้เนื้อเรื่องในเรื่องพระลอ มีท่วงทำนองเย็นเศร้า ซึ่งต่อมาสมาคมนักแต่งเพลงแห่งประเทศไทยได้นำเพลงนี้ไปบรรเลงที่โรงละครแห่งชาติเพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติให้แก่ผู้ประพันธ์ที่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อกระทรวงศึกษาธิการรื้อฟื้นการประกวดขับร้องและดนตรีไทยในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน คุณหญิงชิ้นก็ได้รับเชิญเป็นกรรมการทุกปีและต้องไปตัดสินทุกคืน ซึ่งทำให้กรรมการอื่น ๆ ต่างเกรงใจไม่ค่อยกล้าจะขาด เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า คุณหญิงชิ้นเป็นผู้ที่ทำอะไรก็ทำจริง ไม่เคยทำแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ สอนก็สอนจริง ติดตามให้ศิษย์ได้มีความรู้ทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติอย่างทั่วถึง ไม่เคยแสดงอาการหงุดหงิดหรือรำคาญให้ศิษย์เห็น เวลาจะสอนเพลงหรือละคร ก็จะหากลวิธีต่าง ๆ มาจูงใจจนกระทั่งศิษย์มีความสนใจ ที่พิเศษกว่านั้น คือเวลาจะสอบการร้องเพลงไทยซึ่งเป็นเพลงตามหลักสูตรและเป็นการสอบรายบุคคล คุณหญิงชิ้นจะทำให้ทุกคนสอบด้วยความสบายใจ บางครั้งศิษย์บางคนก็ตื่นเต้น เสียงสั่น หน้าแดง เพราะประหม่าและกลัวผิด คุณหญิงชิ้นก็จะยังไม่ให้สอบ จะชวนคุยเรื่องอื่น ๆ จนศิษย์หายประหม่า หายตื่นเต้นแล้วจึงจะให้ร้องเพลง ความจริงวิธีการที่คุณหญิงชิ้นปฏิบัติกับศิษย์นั้น ก็คือ วิธีการสร้างความคุ้นเคย (rapport) ตามแบบที่นักแนะแนวทั้งหลายได้ปฏิบัติต่อผู้รับแนะนั่นเอง ซึ่งทำให้หลายคนรู้สึกว่า แม้คุณหญิงชิ้นจะมีวุฒิทางครูเพียงระดับประกาศนียบัตรครูพิเศษมัธยมก็จริง ก็จะใช้วิธีการสอน หรือวิธีบริหาร แสดงให้เห็นถึงความสามารถอย่างล้ำลึก ยากที่ผู้เคยเป็นศิษย์จะลืมเลือนได้

เมื่อไปสอนที่ใดก็ตาม คุณหญิงชิ้นมักสนับสนุนให้ศิษย์ออกแสดงทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือแสดงบนเวทีเสมอ โดยเฉพาะที่โรงเรียนวัดบวรนิเวศนั้นได้ตั้งใจสอนทุ่มเทให้แก่ศิษย์มาก ประกอบกับนักเรียนมีความสามารถสูง เล่นดนตรีตามความประสงค์ของครูได้อย่างไพเราะ ทำให้การผสมผสานระหว่างดนตรีไทยกับการแสดงรีวิวประกอบเพลงเป็นไปอย่างเหมาะเจาะน่าฟังน่าดู จนวงดนตรีโรงเรียนนี้มีชื่อเสียงเป็นแกนนำในการจัดการประกวดงานดนตรีไทยมัธยมศึกษาจนถึงปัจจุบัน การแสดงละครแต่ละเรื่องคุณหญิงชิ้นจะแต่งเนื้อร้องเอง โดยใช้ทำนองเพลงของเก่าบ้างหรือดัดแปลงเอาบ้าง ส่วนเครื่องแต่งตัวละครก็ไปหาซื้อเสื้อผ้าตามตลาดเอง นำมาประดิษฐ์ตัดเย็บ เป็นต้นว่าได้ดัดแปลงต่อเติมกางเกงนักเรียนสีดำขาสั้นจำนวนมากให้กลายเป็นกางเกงทหารเอกเจ้าพระยาจักรี ทำให้เสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดในการแสดงละครประกอบเพลงตอนอะแซหวุ่นกี้ ขอดูตัวเจ้าพระยาจักรี และเมื่อวิทยาลัยครูธนบุรีจัดงานแสดงในวันสหประชาชาติ พ.ศ. ๒๕๑๒ ก็ได้แต่งเพลงสหประชาชาติ โดยใช้ทำนองเพลงพื้นเมืองของชาติต่าง ๆ มาประสมประสานกันอย่างน่าฟังทั้งยังแต่งเพลงสิทธิมนุษยชนในปีสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติใน พ.ศ. ๒๕๑๓ อีกด้วย ทั้งยังสอนอังกะลุงให้แก่นักเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) รุ่นแรก อังกะลุงเป็นเครื่องดนตรีที่หลวงประดิษฐไพเราะนำเข้ามาจากประเทศอินโดนีเซีย นอกจากสอนให้คนไทยแล้ว คุณหญิงชิ้นยังสอนการเล่นเครื่องดนตรีไทย เช่น จะเข้ ขิม ซอด้วง ซออู้ และสอนเรื่องโน้ตเก้าตัวของบิดาให้แก่ชาวต่างประเทศทั้งชายและหญิงอีกหลายคน

คุณหญิงชิ้นมีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งสถานีวิทยุ อ.ส.ขึ้น ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน ก็ได้จัดวงดนตรีไทยบรรเลงเป็นประจำทุกเดือนมิได้ขาดโดยเป็นผู้ควบคุมเองใช้ชื่อว่าวงดนตรีศรทอง ของหลวงประดิษฐไพเราะ

ผลงานในการแต่งเพลงของคุณหญิงชิ้นมีมาก ล้วนเป็นการสร้างสรรค์จรรโลงให้ทำความดีมีคุณธรรม รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ สอดแทรกหลักธรรมทางพุทธศาสนา การละเล่นพื้นเมือง ธรรมชาติและสัตว์ต่าง ๆ คุณหญิงชิ้นได้แต่งเพลงให้แก่รายการวิทยุโรงเรียนเป็นจำนวนมากเพื่อใช้สอนเด็กเล็กให้รู้จักและซาบซึ้งในเพลงไทย เพลงที่แพร่หลายมากในหมู่เด็กเล็กสืบมาจนถึงทุกวันนี้คือ เพลงช้าง ซึ่งได้รับคัดเลือกบรรจุในศูนย์วัฒนธรรมแห่งเอเชียเพื่อยูเนสโก (Asian Cultural Centre for Unesco : ACCU) มีเนื้อร้อง ดังนี้

ช้าง ช้าง ช้าง *หนูรู้จักช้างหรือเปล่า*
ช้างมันตัวโตไม่เบา *จมูกมันยาวเรียกว่างวง*
สองเขี้ยวข้างงวงเรียกว่างา *มีหูมีตาหางยาว*

ทางด้านเพลงไทยสากล คุณหญิงชิ้นก็ได้แต่งเพลงให้แก่คณะสุนทราภรณ์หลายเพลงเพื่ออัดแผ่นเสียงตราลิง น่าเสียดายที่ไฟไหม้ร้านเต็กฮวด ซึ่งเป็นร้านจำหน่ายแผ่นเสียง เพลงเหล่านี้จึงสูญไปคงเหลือเพลงพระจันทร์วันเพ็ญ เพลงเดียวที่คณะสุนทราภรณ์จำได้และนำมาบรรเลง

งานเขียนด้านวิชาการของคุณหญิงชิ้น ที่รู้จักกันแพร่หลายคือ ศิลปะของการสอนดนตรีและละครซึ่งมีเรื่องความรู้ทั่วไปในการดนตรีไทยของวิเชียร กุลตัณฑ์ รวมอยู่ด้วย ซึ่งต่อมาหนังสือเล่มนี้ใช้อ่านประกอบในโรงเรียนมัธยมแบบประสม จัดพิมพ์โดยโครงการมัธยมแบบประสม พ.ศ. ๒๕๑๕ อีกเล่มหนึ่งคือ คู่มือครูศิลปศึกษาวิชาขับร้อง-ดนตรี ประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นของกรมวิชาการ

ผลงานสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ได้ก่อตั้งมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) โดยมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์ เผยแพร่ดนตรีไทย มิให้เสื่อมสูญไป ยกย่องและเชิดชูผลงานของศิลปินทุกคนโดยไม่เลือกว่าเป็นผู้ใด และเป็นแกนกลางในการประสานงานเพื่อให้ดนตรีไทยมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่คู่ชาติไทย คุณหญิงชิ้นเป็นประธานมูลนิธินี้ ได้อุทิศตนทุกวิถีทางเพื่อสอน ปลูกฝังค่านิยม และความรู้เรื่องดนตรีไทยให้เกิดความรัก ชื่นชม และหวงแหนศิลปวัฒนธรรมของชาติในหมู่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไปโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และไม่มุ่งหวังค่าตอบแทนใด ๆ การที่สามารถก่อตั้งมูลนิธินี้สำเร็จสมเจตนารมณ์นั้นนับเป็นความภาคภูมิใจและเป็นความสำเร็จสูงสุดในชีวิตประการหนึ่ง มูลนิธินี้ตั้งขึ้นในโอกาสฉลองอายุครบรอบ ๑๐๐ ปี ของหลวงประดิษฐไพเราะ และประจวบกับเป็นปีฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ด้วยนับเป็นการแสดงกตเวทิตาคุณต่อบิดา คุณหญิงชิ้นเน้นความสำคัญในเรื่องความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ครู อาจารย์ ผู้มีพระคุณ และเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นที่สุดของชีวิต

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทานในระหว่างรับราชการคือ จตุรถาภรณ์มงกุฎไทย เบญจมาภรณ์ช้างเผือก และเหรียญบรมราชาภิเษก ใน พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้รับพระราชทานจตุตถจุลจอมเกล้า นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ที่คุณหญิงชิ้นไม่เคยคาดฝันมาก่อน ถือว่าได้พระราชทานให้แก่ตระกูลศิลปบรรเลงด้วย เมื่อได้รับพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงเล็งเห็นคุณความดีเช่นนี้ ประกอบกับตระหนักถึงวัยที่ล่วงไปเหลือเวลาน้อยแล้ว จึงมุมานะอุทิศตนให้แก่การดนตรีไทยยิ่งขึ้น พยายามรวบรวมผลงานดนตรีไทยให้คงอยู่มากที่สุด หลังจากตั้งมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะแล้ว ได้จัดให้มีการประกวดดนตรีไทยทุกปี ใน พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้รับปริญญาศึกษาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ด้านการสอนจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ความรักความผูกพันระหว่างคุณหญิงชิ้นกับศิษย์ที่ประสานมิตรเป็นไปอย่างลึกซึ้ง ถึงแก่ทางมหาวิทยาลัยกำหนดให้ถือวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ อันเป็นวันเกิดของคุณหญิงชิ้นเป็นวันไหว้ครูดนตรีเป็นประจำทุกปี บางทีก็เลื่อนเป็นวันอาทิตย์ใกล้เคียงเพื่อความสะดวก และขณะที่คุณหญิงชิ้นยังมีชีวิตอยู่ก็ทำบุญวันเกิดเลี้ยงพระ ๙ รูปให้ด้วย เรื่องงานไหว้ครูประจำปีนี้ไม่ว่าของมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ หรือของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็ตาม เมื่อยังมีร่างกายแข็งแรงอยู่จะไปร่วมและเป็นผู้อ่านโองการเองทุกครั้ง ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับพระราชทานตติยจุลจอมเกล้า นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงสุด

ในบั้นปลายของชีวิต นอกจากงานของมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะและการเขียนรวบรวมความรู้ด้านดนตรีและละครแล้ว คุณหญิงชิ้นใช้เวลาศึกษาธรรมะอยู่กับบ้าน ไปร่วมประชุมในฐานะกรรมการราชบัณฑิตยสถาน สาขาดนตรีไทยเป็นครั้งคราว ได้ร่วมชำระศัพท์และเรียบเรียงวิชาการดนตรีไทย นอกจากนี้ยังเป็นผู้ตรวจวิทยานิพนธ์และผลงานทางวิชาการ สาขาวิชาดนตรีและนาฏกรรม เพื่อขอตำแหน่งทางวิชาการทั้งของทบวงมหาวิทยาลัยและของคณะกรรมการข้าราชการครู (ก.ค.) ด้วย

ใน พ.ศ. ๒๕๓๑ คุณหญิงชิ้นได้รับยกย่องประกาศเกียรติคุณให้เป็นศิลปินแห่งชาติ เป็นที่น่าเสียดายที่ได้รับขณะเพิ่งล้มป่วยด้วยโรคอัมพาตอันเนื่องมาจากโรคหัวใจ ซึ่งเป็นโรคประจำตัว ทำให้ต้องใส่เครื่องกระตุ้นหัวใจมานานแล้ว เมื่อเกิดมีเกล็ดเลือดไปอุดสมองตันจึงทำให้ไม่ได้รับรู้ข่าวอันน่ายินดีนี้ หลังจากป่วยอยู่ ๘ เดือน ก็ถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ รวมอายุ ๘๒ ปี ๕ เดือน นับเป็นการสูญเสียของครอบครัวศิลปบรรเลงตลอดจนวงการ

ครูและวงการดนตรีไทยอันจะหาผู้มีจิตใจและความสามารถเสมอเหมือนได้ยากยิ่ง ได้อุทิศร่างกายให้แก่โรงพยาบาลศิริราช เพื่อใช้ในการศึกษาทางการแพทย์ ฉะนั้นแม้ชีวิตหาไม่แล้วคุณหญิงชิ้นก็ยังบำเพ็ญตนเพื่อความเป็น "ครู" อยู่ นับว่าได้ปฏิบัติภารกิจลุล่วงสำเร็จตามเจตนารมณ์ทุกประการ ในวันศุกร์ที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ ใกล้เคียงกับวันครบรอบถึงแก่กรรม ๒ ปี มูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้จัดงานวัน "รำลึกถึงครูชิ้น ศิลปบรรเลง" ที่ศูนย์สังคีตของธนาคารกรุงเทพ โดยนำผลงานเพลงและดนตรีของคุณหญิงชิ้นมาบรรเลงเพื่อเป็นการคารวะและรำลึกถึงคุณงามความดีในโอกาสนั้น

คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง เป็นผู้มีความสำนึกและมีวิญญาณของความเป็นครูโดยแท้ การสอนศิษย์นั้นมิใช่สอนแบบครูกับนักเรียน แต่สอนด้วยความรัก ความปรานี เอาใจใส่อย่างลูกหลาน สอนโดยไม่ปิดบังความรู้ กอปรด้วยพรหมวิหาร ๔ มีกลวิธีในการสอนทำให้เป็นที่ชื่นชอบของศิษย์ สนับสนุนศิษย์ให้มีชื่อเสียงเจริญรุ่งเรือง มีผลงานปรากฏต่อสาธารณชนทุกทาง สมกับที่เป็น "ครูผู้ให้" และ "ครูผู้สร้าง" อย่างแท้จริง

ยามสอนเอาใจใส่ไม่ปิดบัง ทุ่มเททั้งกายใจให้เต็มที่
ขิม, จะเข้, ระนาด, ซอ บรรดามี ทั้งเครื่องดีด, เครื่องสี, ตี, เป่า, ครบ
ร้องให้ฟังเล่นให้ดูอย่างครูแท้ กระบวนกลอนผูกแก้ก็เจนจบ
ศิษย์ไม่ละครูไม่ยั่นตะวันพลบ จนมืดค่ำเขียดกบกลบเสียงร้อง
จะหาครูเช่นนี้อีกที่ไหน ครูกลับไปศิษย์เหงาเศร้าหม่นหมอง
เพียรฝึกปรือเพลงไว้ให้ชำชอง เพื่อสนองความปรานีที่ครูรัก

มธุรส วิสุทธกุล
ผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น

หนังสืออ้างอิง

ชิ้น ศิลปบรรเลง, คุณหญิง. **บันทึกอัตชีวประวัติของคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง.**
การฝึกหัดครู, กรม. สมุดประวัติประจำตัวข้าราชการ. กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ.
หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง), มูลนิธิ. **ที่ระลึก ๘๐ ปี คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง.** ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิฆเณศ, ๒๕๒๙.
ชลพินธ์. "ในประสบการณ์ ดอกไม้ดนตรีแก่คุณครู." **สตรีสาร.** ๑๒ (สิงหาคม ๒๕๓๓) : หน้า ๔๘ - ๕๐.

ประวัติครู ๑๖ มกราคม ๒๕๓๔ (ISBN 974-86863-2-9)
คุรุสภาจัดพิมพ์เนื่องในวันครู ๑๖ มกราคม ๒๕๓๔
พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายพะนอมแก้วกำเนิด
ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๔ หน้า ๖๓-๗๗

หนังสือประวัติครู พ.ศ. ๒๕๓๔ นี้ เป็นเล่มที่ ๓๔ มีประวัติครูที่ได้จัดพิมพ์จำนวน ๑๔ คน รวมตั้งแต่เล่มแรกคือ พ.ศ. ๒๕๐๐ จนถึงเล่มนี้ มีประวัติครูดีเด่นทั้งสิ้น ๔๒๓ คนแล้ว โดยในปีนี้มีชาย ๑๑ คน หญิง ๓ คน

ในประวัติครูเล่มนี้ ได้รวบรวมประวัติของครูที่มีชื่อเสียงดีเด่น เป็นที่ยอมรับของทุกวงการ จากทุกภาคของประเทศ เช่น คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ผู้มีปณิธานอันแรงกล้าที่จะปลูกฝังความรักดนตรีไทยให้แก่เยาวชนด้วยความสามารถและด้วยวิญญาณของความเป็นครู

คำประกาศเกียรติคุณ
คุณหญิง ชิ้น ศิลปบรรเลง
การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

คุณหญิง ชิ้น ศิลปบรรเลง สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนราชินี ต่อมาสอบวิชาชุดครูมัธยม ได้วุฒิ พ.ม. และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จตุตถาภรณ์จุลจอมเกล้า มีประกาศให้เป็นคุณหญิง เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

คุณหญิง ชิ้น ศิลปบรรเลง ได้รับการถ่ายทอดทางด้านดนตรีจากบิดา คือหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ผู้เป็นปูชนียบุคคลท่านหนึ่งทางดนตรีไทย คุณหญิง ชิ้น ศิลปบรรเลง สอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมหลายแห่ง เคยรับราชการเป็นหัวหน้าแผนกนาฏศิลป์ในโรงเรียนนาฏดุริยางค์ศิลปากร (โรงเรียนนาฏศิลปปัจจุบัน) ต่อมาย้ายมาสอนที่โรงเรียนฝึกหัดครูพระนคร ได้ฝึกอบรมวิชาดนตรีให้แก่ศิษย์จนประสบผลสำเร็จ สามารถสร้างครูดนตรีได้เป็นจำนวนมาก ผลงานสร้างครูสอนนาฏศิลป์และดนตรีอีกทางหนึ่งได้แก่ การเป็นผู้ฝึกอบรมครูชุด พ.ม. นาฏศิลป์ให้แก่คุรุสภา นอกจากนี้ยังสอนดนตรีให้แก่นิสิตนักศึกษาชุมนุมดนตรีของสถาบันอุดมศึกษาอีกหลายแห่ง เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียนนายเรือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ว่าจำเพาะการสอนดนตรีที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คุณหญิง ชิ้น ศิลปบรรเลง เป็นอาจารย์ดนตรีผู้มีอุปการะคุณอย่างยิ่งแก่ชุมนุมดนตรีไทยของมหาวิทยาลัย สามารถปลูกฝังความนิยมในศิลปะประจำชาติ สอนและอบรมนิสิตจนกระทั่งสามารถ แสดง บรรยาย และสาธิตดนตรีไทยตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ นับเป็นกิจกรรมที่ประสบผลเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง

ปัจจุบัน คุณหญิง ชิ้น ศิลปบรรเลง ยังคงทำงานอนุรักษ์และเผยแพร่วิชาดนตรีไทยด้วยการรวบรวมเพลงเก่า ๆ โดยเฉพาะที่เป็นงานประพันธ์ของ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รวมประมาณ ๑๐๐ เพลง บันทึกเป็นโน้ตไทยแบบตัวเลขและโน้ตสากล และบันทึกเสียงลงแถบบันทึกเสียง เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ต่อไป นอกจากนี้ยังได้จัดตั้งมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เพื่อหาทุนสนับสนุนให้แก่นิสิตนักศึกษาในสาขาวิชาการดนตรี

โดยเหตุที่ คุณหญิง ชิ้น ศิลปบรรเลง เป็นบุคคลที่ได้อุทิศความรู้ความสามารถตลอดจนแรงกายแรงใจให้แก่การศึกษาวิชาดนตรีไทย ทั้งในการปลูกฝังให้เยาวชนรู้จักคุณค่าของศิลปดนตรีไทย การสร้างครูดนตรี การอนุรักษ์และเผยแพร่ผลงานทางดนตรีไทย ควรแก่การยกย่องสรรเสริญเป็นบุคคลตัวอย่าง จึงสมควรได้รับพระราชทานปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เพื่อเป็นการประกาศเกียรติคุณสืบไป

ประวัติครูสอนดนตรีไทยที่ได้รับพระราชทานปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์เป็นคนแรก[๑]

โดย กาญจนี คำบุญรัตน์[๒]

ในวงการดนตรีไทยปัจจุบัน เรายังมีนักดนตรีไทยที่มีฝีมือที่สืบทอดมาจากบรมครูทางดนตรีไทยอีกหลายท่าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีอายุมากแล้ว แต่ละท่านเป็นที่รู้จักกันดีในวงการดนตรีไทย ท่านได้แสดงฝีไม้ลายมือทางดนตรีไทยให้เราได้นิยมชมชื่นอยู่เสมอ ได้มีผู้ฝากตัวเป็นศิษย์ของท่าน เพื่อเจริญรอยตามความถนัดของตนอย่างมากมาย จนในปัจจุบันมีนักดนตรีไทยรุ่นใหม่ที่มีความสามารถหลายรุ่น ตั้งแต่รุ่นเยาว์จนถึงรุ่นใหญ่ ซึ่งทำให้แน่ใจได้ว่าศิลปวัฒนธรรมทางด้านดนตรีไทย คงจะไม่สูญไปจากเมืองไทย

---

*๑ ดนตรีไทยมัธยมศึกษา ครั้งที่ ๑๐ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

*๒ อาจารย์โรงเรียนบวรนิเวศ ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ

ในบรรดานักดนตรีไทยอาวุโส มีอยู่ท่านหนึ่งมีลูกศิษย์ลูกหามากมายทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัด ต่างยอมรับนับถือในความสามารถของท่าน ทั้งในอดีตและปัจจุบันท่านเป็นนักดนตรีไทยผู้หนึ่ง แต่ท่านมักจะบอกว่า **ท่านเป็นเพียงครูสอนดนตรีไทยเท่านั้น** งานหลักของท่านคือ การสอนดนตรีไทยแก่ผู้ที่สนใจและมีใจรัก ท่านไม่ค่อยได้แสดงความสามารถในที่ชุมนุมชน ดังนั้นคนโดยทั่วไปจะไม่ค่อยรู้จักท่าน แต่ในวงการดนตรีไทยและลูกศิษย์ของท่าน จะทราบเป็นอย่างดีว่า ครูสอนดนตรีไทยจนได้รับพระราชทานปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ผู้นี้คือ... **คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง**

คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลงเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรีไทยเป็นอย่างดี เพราะท่านได้คลุกคลีอยู่กับดนตรีไทยมาตั้งแต่เยาว์วัย บิดาของท่านเป็นบรมครูทางดนตรีไทยสามารถสั่งสอนถ่ายทอดวิชาความรู้ทางด้านดนตรีไทยให้แก่ผู้ที่สนใจ ตลอดชีวิตของท่านมีลูกศิษย์สนใจมาเรียนมากมาย และได้รับความรู้จนกลายเป็นนักดนตรีผู้มีความสามารถเป็นจำนวนมาก บิดาของท่านคือ ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และมารดาของท่านคือ คุณแม่โชติ ศิลปบรรเลง ท่านมีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๔ คน ซึ่งแต่ละคนก็ได้สืบเชื้อสายความสามารถทางดนตรีได้ทั้งสิ้น

โดยเหตุที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ใช้บ้านที่อยู่ขณะนั้นเป็นที่สั่งสอนถ่ายทอดวิชาความรู้ทางด้านดนตรีไทย คุณหญิงได้เล่าให้ฟังว่า ในสมัยนั้นผู้มาเรียนจะมากินมานอนอยู่ที่บ้านของท่านเพื่อศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจัง ยามใดที่ท่านครูจะสอนลูกศิษย์ก็พร้อมที่จะเรียนอยู่เสมอ จนเรียกได้ว่ามีการสอนกันทั้งกลางวันกลางคืน คุณหญิงจึงได้ยินได้ฟังได้รู้ได้เห็นมาตั้งแต่อายุยังน้อย เมื่อเจริญวัยจึงมีความรู้ความสามารถสืบทอดเชื้อสายทางดนตรีไทยไว้ และได้ดำเนินรอยตามท่านบิดา โดยคุณหญิงได้สั่งสอนถ่ายทอดความรู้ ความสามารถทางด้านดนตรีไทยแก่ลูกศิษย์หลายสถาบัน และถ่ายทอดเพลงที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้แต่งขึ้นเป็นจำนวนมากให้แก่ลูกศิษย์อีกทอดหนึ่งโดยตรง จึงทำให้เพลงของครูแพร่หลายและเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป

คุณหญิงชิ้น เกิดเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๙ ได้รับการศึกษาขั้นต้นจากโรงเรียนศรีจิตรสง่า และจบการศึกษาชั้น ม.๘ ซึ่งเป็นวุฒิสูงสุดทางการศึกษาในสมัยนั้น รับราชการเป็นครูมาตลอดจนลาออกก่อนเกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้รับพระราชทานปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ซึ่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เป็นผู้ขอพระราชทานให้

เมื่อคุณหญิงจบการศึกษา ชั้น ม.๘ ได้เป็นครูอยู่ที่โรงเรียนราชินี ๒ ปีแล้วลาออกเนื่องจากป่วย ต่อมาจึงได้สอนพิเศษวิชาขับร้องที่โรงเรียนเสาวภา และโรงเรียนสตรีวิทยา เมื่อได้วุฒิ พ.ม. จึงได้บรรจุเป็นครู สอนวิชาดนตรีขับร้อง ที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้เข้ารับราชการเป็นมโหรีหลวง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ ๗ คุณหญิงเป็นผู้ควบคุมวง และเล่นระนาดเอกด้วย ต่อมาจึงได้ลาออก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ในช่วงระยะนี้คุณหญิงได้ก่อตั้งโรงเรียนแห่งหนึ่ง ชื่อว่า **โรงเรียนเทวีบำรุง** สอนนักเรียนโดยไม่เก็บเงินค่าเล่าเรียน ตอนเช้าสอนวิชาสามัญ ตอนบ่ายเรียนวิชาเย็บปักถักร้อย คุณหญิงได้ไปขอประทานทุนจากเจ้านายฝ่ายใน โดยท่านอาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชินี (ม.จ. พิจิตรจิราภา เทวกุล) เป็นผู้นำเฝ้าเพื่อขอประทานเงินทุน

ได้เงินมา ๕๐๐ บาท (ในสมัยนั้น) มีครูช่วยสอน ๒ คน คือ น.ส.จิตใส ภูมิรัตน์ และ น.ส.เหมาะเนตร ภูมิรัตน์ และทั้งตนเองก็สอนด้วย โรงเรียนนี้ตั้งได้ประมาณปีเศษก็เลิก เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. ๒๔๗๕)

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๖ ฯพณฯ หลวงวิจิตรวาทการ และคุณหญิงประภา (อาจารย์ประภา รพิพันธ์) ได้ตั้ง **โรงเรียนนาฎดุริยางค์ศิลปากร** (โรงเรียนนาฏศิลป์ในปัจจุบัน)•๑ เชิญชวนให้คุณหญิงไปร่วมงานด้วย โดยรับหน้าที่จัดหาครูทั้งครูดนตรีและครูละครให้ พร้อมทั้งจัดวางหลักสูตร การดนตรี และการละคร คุณหญิงเป็นกำลังอันสำคัญในการจัดการแสดงทั้งละครและดนตรีได้อย่างรวดเร็ว คุณหญิงได้นำลูกศิษย์รุ่นเล็กของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไปเข้าเรียนเป็นนักเรียนรุ่นแรก และมีนักเรียนจากที่ต่าง ๆ ที่เคยไปสอนตามไปเรียนด้วยในขณะที่อยู่โรงเรียนนี้ คุณหญิงเป็นกำลังสำคัญจัดงานขึ้นหลายอย่าง ได้แก่ จัดการแสดงดนตรีไทยวงใหญ่ ในงานวันเกิดของหลวงวิจิตรฯ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ ในโอกาสนี้ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้แต่งเพลงลาวดำเนินทรายทางเปลี่ยนให้เป็นพิเศษสำหรับเครื่องดนตรีแต่ละชนิดบรรเลงเป็นพวก ๆ พวกละ ๕-๖ คน เช่น พวกขิม ซอด้วง ซออู้ จะเข้ ไวโอลิน ขลุ่ย ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องวงใหญ่ **นับเป็นการแสดงดนตรีแบบใหม่ที่ยิ่งใหญ่เป็นครั้งแรก**

นอกจากนั้น คุณหญิงเป็นผู้สร้าง เครื่องละครชุดต่าง ๆ•๒ โดยเป็นผู้ออกแบบและจัดทำ พร้อมทั้งประดิษฐ์การทำผมแบบต่าง ๆ เช่น ลาว พม่า มอญ แต่ทำผมทรงมหาดไทย เช่น ตัวละครผู้ชาย ในละครเรื่อง **พระเจ้ากรุงธนบุรี** นอกจากนี้ยังมีโอกาสควบคุมละครและดนตรีของโรงเรียนนาฎดุริยางค์ศิลปากรไทยแสดงที่ญี่ปุ่นอีกด้วย•๓

คุณหญิงเป็นครูในโรงเรียนนาฏดุริยางค์ศิลปากร (เดิมชื่อ นาฏดุริยางคศาสตร์) ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงมาหลายสมัย เป็นเวลาถึง ๒๐ ปี ได้ทำประโยชน์ให้แก่โรงเรียนทั้งทางด้านดนตรี ขับร้อง และเครื่องแต่งกายเป็นอย่างมาก จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๗ จึงขอย้ายไปอยู่กรมการฝึกหัดครูกระทรวงศึกษาธิการและสอนที่ **โรงเรียนฝึกหันครูพระนคร** และ **โรงเรียนฝึกหัดครูธนบุรี**•๔ พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้รับทุนไปดูงานวิทยาศึกษา ณ ประเทศอิตาลี อังกฤษ และอเมริกา ต่อมาจน พ.ศ. ๒๕๐๗ จึงลาออก เนื่องจากสุขภาพไม่ดี และสูงอายุ ขณะที่ออกดำรงตำแหน่งเป็นข้าราชการชั้นเอก

ชีวิตราชการในกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากจะสอนดนตรี และขับร้องตามหลักสูตรแล้ว ยังเป็นกรรมการจัดสอบ วิชาชุดครูดนตรี พ.ป.และ พ.ม. ให้แก่กรมวิชาการอีกด้วย นอกจากนั้นยังเป็นกรรมการตัดสิน แผนกขับร้องและดนตรี ในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนทุกปีและยังเป็นกรรมการจัดสร้างเพลงสำหรับวิชาขับร้องของศูนย์เทคโนโลยี (วิทยุโรงเรียน หรือวิทยุศึกษา) อีกด้วย เพลงที่คุณหญิงแต่งมีอยู่เพลงหนึ่งที่คนส่วนมากจะร้องได้แม้เด็กตัวเล็ก ๆ เพลงนั้นคือ **"เพลงช้าง"** (ช้าง ช้าง ช้าง น้องเคยเห็นช้างหรือเปล่า) น้อยคนจะรู้ว่า เนื้อเพลงนี้คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง เป็นผู้แต่ง•๕

คุณหญิงรับราชการเป็นเวลาประมาณ ๒๕ ปี ได้ทำประโยชน์ให้แก่ราชการทางด้านดนตรีไทยเป็นอันมาก แม้เมื่อออกจากราชการแล้ว ยังบำเพ็ญประโยชน์ทางด้านดนตรีไทยต่อไป โดยไปสอนตามสถาบันต่าง ๆ ที่เชิญมา มีทั้งระดับมหาวิทยาลัยและโรงเรียน เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากรทับแก้ว มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร โรงเรียนนายเรือ คุรุสภา (สอนตั้งแต่ยังรับราชการอยู่) โรงเรียนวัดบวรนิเวศ โรงเรียนศรีอยุธยา ฯลฯ แม้แต่โรงเรียนประถม ท่านก็ยังรับเชิญไปสอน เช่น โรงเรียนวัดคณิกาผล โรงเรียนวัดบางเลน และที่ใดก็ตามถ้าต้องการเชิญท่านไปให้ความรู้ทางด้านดนตรีไทย ท่านยินดีไปทุกแห่ง เพื่อเป็นวิทยาทาน

ผลงานเผยแพร่ยังต่างประเทศคือได้ร่วมงานบันทึกเพลงไทยกับมหาวิทยาลัยแห่ง **รัฐแคลิฟอร์เนีย (UCLA) สหรัฐ**

•๑ ดูคำไว้อาลัยของคุณหญิงวิจิตรวาทการ และของอาจารย์ลัดดา ศิลปบรรเลง ประกอบ

•๒ ดูคำไว้อาลัยเรื่อง "ศิลปะมรดก" ของคุณหญิงชิ้น โดยอาจารย์สุวรรณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ ประกอบ

•๓ ดูคำไว้อาลัยของอาจารย์โหมด ว่องสวัสดิ์ ศิลปินแห่งชาติ ประกอบ

•๔ ดูคำไว้อาลัยของอาจารย์พาณี สีสวย ประกอบ

๕ เนื้อเพลงช้าง ต้นฉบับลายมือ

อเมริกา และเป็นกำลังสำคัญในการก่อตั้งวงดนตรีโรงเรียนบวรนิเวศ จนมีชื่อเสียงระดับดนตรีไทยมัธยมศึกษา

เมื่อก่อนที่ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จะถึงแก่กรรม ท่านได้ถ่ายทอดวิชาทำพิธีไหว้ครูทางด้านดนตรีไทยให้แก่คุณหญิง*๑ สถาบันการศึกษาต่าง ๆ จึงได้เชิญท่านเป็นผู้ทำพิธีให้อยู่เสมอ เช่น ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร*๒ บางแสน มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในปัจจุบันนี้ แม้ท่านจะมีสุขภาพไม่แข็งแรง แต่ท่านก็ไปร่วมไปการทำพิธีไหว้ครูดนตรีไทยของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรอยู่ทุกปี

จากการที่คุณหญิงได้สอน แต่ทำคุณประโยชน์ทางด้านดนตรีไทยไว้เป็นเอนกประการ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน ตรา **จตุตถจุลจอมเกล้า** เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ และได้รับพระราชทานตรา **ตติยจุลจอมเกล้า** เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ อีกทั้งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ขอให้ได้รับโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทาน **ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์** เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓ และได้รับพระราชทานปริญญาบัตรเมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ นับเป็นเกียรติประวัติแก่วงศ์ตระกูล "ศิลปบรรเลง" เป็นอย่างยิ่ง

ปัจจุบันนี้ ท่านไม่ได้ไปทำการสอนตามสถานบันการศึกษาต่าง ๆ แล้ว เนื่องจากท่านอายุมากแล้ว และสุขภาพไม่เอื้ออำนวย ท่านเคยเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราชเกี่ยวกับโรคหัวใจ ขณะนี้ท่านก็ยังคงใส่เครื่องกระตุ้นหัวใจอยู่ แต่โดยทั่วไปอาการเป็นปกติดีทุกอย่างแม้ท่านจะสูงอายุ และสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง ท่านก็ยังทำคุณประโยชน์อยู่เสมอ กล่าวคือ ท่านได้ก่อตั้งมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ขึ้น*๓ ท่านดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการมูลนิธิฯ โดยมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมดนตรีไทย ทั้งนี้มูลนิธิฯได้เป็นศูนย์กลางในการจัดงานเพื่อส่งเสริมดนตรีไทยหลายครั้ง อีกทั้งเปิดสอนดนตรีไทยให้แก่ผู้สนใจทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในวันเสาร์ วันอาทิตย์ ณ ที่ทำการของมูลนิธิฯ ถนนเศรษฐศิริ โดยมีคุณขนก สาคริก หลานชายของท่านเป็นผู้ดำเนินการ มีผู้ไปเรียนกันเป็นจำนวนมาก

นอกจากนั้น ขณะที่ท่านพักผ่อนอยู่กับบ้าน จะมีลูกศิษย์ไปขอคำแนะนำ ปรึกษาเกี่ยวกับดนตรีไทยอยู่เสมอมิได้ขาด ศิษย์คนใดจะขอต่อเพลง ต่อเดี่ยวเครื่องดนตรี ท่านก็ต่อให้ศิษย์คนใดมาขอให้ท่านแต่งเนื้อเพลงในโอกาสต่าง ๆ เพื่อเล่นกับดนตรีไทย ท่านก็แต่งให้ เมื่อมีเวลาว่างท่านจะพยายามเก็บรวบรวม เพลงที่บิดาของท่านได้แต่งขึ้นมิให้สูญหายกระจัดกระจาย เมื่อมีศิษย์คนใดมาขอเพื่อนำไปเผยแพร่ท่านก็จัดให้ ท่านเป็นผู้ให้คำแนะนำบอกเล่า และเป็นที่ปรึกษาแก่ลูกศิษย์อยู่เสมอ ท่านมีความยินดีและพอใจมาก ถ้ามีใครสนใจเกี่ยวกับดนตรีไทยท่านบอกว่า **ตราบใดที่ยังมีคนสนใจดนตรีไทยอยู่ ตราบนั้น ดนตรีไทยย่อมยังอยู่คู่ชาติไทย ไม่มีเสื่อมคลายไปตามกาลเวลา** ท่านมีความเสียดายและเสียใจเป็นอันมาก ถ้าคนรุ่นหลังไม่สนใจดนตรีไทย ปล่อยให้ดนตรีไทยเสื่อมสูญแล้วหันไปสนใจกับอารยธรรมตะวันตก ท่านกล่าวว่า **ดนตรีไทยเป็นของมีคุณค่ามีศิลปะอยู่ในตัว ถ้าใครได้เรียนรู้ จะมีความรักและความเข้าใจในศิลปะอันสูงส่งนี้** ฉะนั้นท่านจึงดีใจมากถ้ามีคนสนใจในดนตรีไทย ท่านจะเอื้ออำนวยทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ ท่านบอกว่า **ท่านยินดีทำทุกอย่างเท่าที่สุขภาพของท่านจะอำนวย เพื่อเป็นการส่งเสริมดนตรีไทยให้คงอยู่และเจริญก้าวหน้า**

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ชีวิตของท่านตั้งแต่เยาว์วัยจนปัจจุบันนี้ มีความผูกพันกับดนตรีไทยอยู่ตลอดเวลาท่านได้ทุ่มเททั้งกำลังใจ กำลังกาย กำลังสติปัญญา เพื่องานดนตรีไทย โดยมิได้หวังสิ่งตอบแทนในด้านความมีชื่อมีเสียงมีหน้ามีตาหรือแม้แต่ทรัพย์สินเงินทอง ท่านหวัง **เพียงให้มีคนสนใจและรักดนตรีไทย เห็นคุณค่าของดนตรีไทย เพื่อจะได้ช่วยกันรักษาศิลปะอันสูงส่งของชาติไว้มิให้เสื่อมสูญ และช่วยกันพัฒนาให้เจริญรุ่งเรือง** คนใกล้ชิดหรือลูกศิษย์ของท่านย่อมเข้าใจท่านดีและซาบซึ้งในการทำงานของท่าน ท่านเป็นครูดนตรีที่รักในการสอน ศิษย์ที่เรียนกับท่านก็รักที่จะเรียนและสนใจเรียนอยู่เสมอ ท่านจึงไม่เบื่อหน่ายที่จะถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์เหล่านั้น ยิ่งมีศิษย์ที่ได้ดังใจท่านยิ่งถ่ายทอดศิลปวิชา

---

*๑ โปรดอ่านบทความชิ้นสุดท้ายของคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง เรื่อง "ลำดับพิธีการไหว้ครูดนตรีไทย"

*๒ ดูคำไว้อาลัยของอาจารย์ประทีป เล้ารัตนอารี, รศ.มณีรัตน์ จันทนะผะลิน และดร.เพ็ญณี แนรอท ประกอบ

*๓ ดูคำไว้อาลัยของอาจารย์มาลินี สาคริก และอาจารย์ขนก สาคริก ประกอบ

การทางดนตรีให้มากขึ้น เช่น ขณะที่สอนอยู่ที่โรงเรียนวัดบวรนิเวศ มีศิษย์รุ่นหนึ่งที่เก่งดนตรีไทยและได้ดังใจของท่าน ท่านจึงถ่ายทอดศิลปะวิชาการดนตรีไว้ให้อย่างมาก ศิษย์รุ่นนี้ได้ทำชื่อเสียงให้แก่โรงเรียนวัดบวรนิเวศทางด้านดนตรีไทยเป็นอย่างมาก ทำให้โรงเรียนวัดบวรนิเวศเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป เมื่อก่อนหน้านี้ถึงแม้ท่านจะมีอายุมากแล้วแต่ก็ยังมีสุขภาพแข็งแรง ท่านก็ยังไปทำการสอนอยู่เสมอ ทำให้คนที่ไม่เข้าใจท่านมองท่านไปในแง่คนแก่ที่โลภเห็นแก่ทรัพย์สินเงินทอง แต่ผู้ที่รู้จักท่านดีจะกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า สมควรแล้วที่ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณได้รับพระราชทานเหรียญตรา **จตุตถจุลจอมเกล้าเป็น คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ผู้มีปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ต่อท้ายเป็นคนแรกของครูสอนดนตรีไทย**

"ร้องเพลงไป ร้องไห้ไป"

ผู้ขับร้อง · จุไรวรรณ แก้วกำเนิด
· สุชาติ ศรียารัณ

บรรเลงวันทำบุญอุทิศส่วนกุศลวันสุดท้าย
๑๐ ก.ค. ๒๕๓๑
ณ ศาลาสหัท-หงษ์ มหาคุณ
วัดเทพศิรินทราวาส

ในโอกาสนี้ขอนำ คำกลอนอวยพร ที่ศิษย์บวรนิเวศกราบอวยพรอาจารย์คุณหญิงชิ้น ในวาระที่ท่านมีอายุครบ ๗๒ ปี มาสุดดีคุณความดีของท่าน ณ ที่นี้ อีกครั้งหนึ่ง

ศิษย์บวรนิเวศกราบอวยพร

ทำนอง เวสสุกรรม ๒ ชั้น และพญาสี่เสา ๒ ชั้น
เนื้อร้อง อาจารย์กาญจนี คำบุญรัตน์

ดิถีฤกษ์	เบิกบรรจบ	ครบหกรอบ	ผู้ประกอบ	ความดี	เป็นนิสัย
คุณหญิงชิ้น	ผู้เมตตา	ศิษย์ทั่วไป	กอร์ปด้วยใจ	คิดช่วยเหลือ	เอื้ออาทร
ดนตรีไทย	การละคร	การฟ้อนรำ	ท่านแนะนำ	สนับสนุน	และสั่งสอน
หวังเพียงให้	ศิลปะ	ขจายขจร	ไม่เคยคิด	เรื่องเหนื่อยอ่อน	หวังศิษย์ดี
บวรนิเวศ	เลื่องชื่อ	ระบือก้อง	ท่วงทำนอง	ดนตรีไทย	มีศักดิ์ศรี
ท่านสั่งสอน	ประสิทธิประสาท	การดนตรี	ยี่สิบปี	ชื่อบวร	ขจรไกล

พญาสี่เสา ๒ ชั้น

พระคุณท่าน	ซาบซึ้ง	ติดตรึงตรา	สุดจะหา	อักษร	มาขานไข
ขอตั้งจิต	อัญเชิญ	เทพไท	สิ่งศักดิ์สิทธิ์	ฤทธิไกร	ครูอาจารย์
โปรดประทาน	พิพิธ	พรชัย	ให้อาจารย์	ผ่องใส	เกษมสานต์
ทรัพย์เนืองนอง	ได้ทำบุญ	ดังดวงมาน	สรรพทุกข์	อย่าแผ้วพาน	ไร้โรคา
หวังสิ่งใด	ได้สม	อารมณ์ถวิล	ได้เทอดศิลป์	ดนตรีไทย	ดังปรารถนา
เป็นหลักชัย	ให้ปวงศิษย์	ได้พึ่งพา	บวรนิเวศ	น้อมวันทา	สัมฤทธิ์เทอญ

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒

รายนามผู้บรรเลงและขับร้อง สุเทพ มนูเศวต, สังเวียน ภู่ศรีทอง, พรรษพงษ์ วัชรสุนทร, ณรงค์ เขียนทองกุล, สันธวิทย์ อุณหะสุวรรณ์, ชัยพร แซ่เจีย, เกรียงศักดิ์ ตรีฤกษ์ฤทธิ์, อภิรักษ์ อนะมาน, อาจารย์กาญจนี คำบุญรัตน์

คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง มีคุณธรรมของความเป็น "ครูดนตรีไทย" ประทับอยู่ในความทรงจำของศิษย์มากเพียงใดนั้น นายปัญญา รุ่งเรือง ศิษย์ของท่านได้ ประพันธ์ไว้ในหนังสือ "ที่ระลึก ๘๐ ปี คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง" ดังนี้

ตับกล่อมครู

(เกริ่น เคล้าซอ)

ครูใดเมตต์ศิษย์แม้น บุตรตน
ทอดถ่ายวิทยาจน ทุกด้าน
ดนตรีเชี่ยวชาญล้น เหลือที่ กล่าวแฮ
ขอเทิดบูชาท่าน ตราบฟ้าดินสลาย

(เต่าเห่ ร้องเคล้ามโหรี)

ตะวันเอยตะวันรอน ทิพากรจวนลับเหลี่ยมไคล
เมฆฝนทะมึนฟ้ามาแต่ไกล ทุกเพศวัยคืนลับกลับเรือนตน
สตรีหนึ่งพึงเดินดุ่ม ร่างค้อมคุ้มเปียกฟ้าฝน
ไม่คำนึงถึงทุกข์ทน เพียรดั้นด้นก้าวเดินไป
เปี่ยมด้วยการุณยจิต คะนึงถึงศิษย์ดนตรีไทย
ป่านฉะนี้ปวงศิษย์ไซร้ ทั้งน้อยใหญ่รอเรียนดนตรี

(เชื้อ ร้องส่งเครื่องสาย)

ยามสอนเอาใจใส่ไม่ปิดบัง ทุ่มเททั้งกายใจให้เต็มที่
ขิม, จะเข้, ระนาด, ซอ, บรรดามี ทั้งเครื่องดีด, เครื่องสี, ตี, เป่า, ครบ
ร้องให้ฟังเล่นให้ดูอย่างครูแท้ กระบวนกลอนผูกแก้ก็เจนจบ
ศิษย์ไม่ละครูไม่ยั้นตะวันพลบ จนมืดค่ำเขียดกบกลบเสียงร้อง
จะหาครูเช่นนี้อีกที่ไหน ครูกลับไปศิษย์เหงาเศร้าหม่นหมอง
เพียรฝึกปรือเพลงไว้ให้ช่ำชอง เพื่อสนองความปรานีที่ครูรัก

(เวสสุกรรม ; ร้องส่งปี่พาทย์)

ปวงข้าเจ้าเหล่าศิษย์คุณหญิงชิ้น ขอน้อมจินต์บูชาครูผู้อาจหาญ
สิบนิ้วต่างธูปเทียนทองกรองสุมาลย์ ขอกราบกรานแทบเท้าด้วยเคารพ
ด้วยความรักล้นในหัวใจศิษย์ ด้วยกตัญญุตาจิตไม่รู้จบ
จะแทนคุณสักเท่าใดจึงได้ครบ ขอน้อมนบมนะไหว้ด้วยใจจริง
ข้าฯ ขออาราธนาคุณพระศรี- รัตนตรัยที่ทรงคุณยิ่ง
อภิบาลคุณครูผู้เพริศพริ้ง ประสบสิ่งปรารถนาสถาพร

(สรภัญญะ ; เคล้าปี่พาทย์ไม้นวม)

สพฺพพุทธา นุภาเวนะ	ขอคุณพระอำนวยพร
อายุยืนดุจสิงขร	คู่ดินฟ้าชลาลัย
สพฺพ ธมฺมา นุภาเวนะ	ขอคุณพระอำนวยชัย
วรรณะงามปราศโพยภัย	ตลอดไปนิรันดร์กาล
สพฺพ สงฺฆา นุภาเวนะ	ขอคุณพระดลบันดาล
ให้เป็นสุขสนุกสนาน	พละมั่นนิรันดร

(กราวรำ ; ร้องส่งมโหรี)

เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้พำนัก	เป็นเสาหลักดนตรีไทยไปดังก่อน
ต้านศัตรูวัฒนธรรมทำยอกย้อน	หมายรานรอนความเป็นไทยให้อัปรา
ชาติไทยจะวิวัฒน์สวัสดิ์ยิ่ง	ประชาชนชายหญิงทั่วถ้วนหน้า
ต้องมั่นวัฒนธรรมไทยไม่นานช้า	ชาติไทยจะก้าวหน้าสถาพร
ขอทุกคนมั่นรักสามัคคี	ยึดธรรมบารมีไม่ย่อหย่อน
เทิดทูนชาติ, ศาสน์, กษัตริย์วัฒน์บวร	สโมสรเกษมสุขทุกเมื่อเอย

แต่งสดุดีครู คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง
ด้วยความเคารพรักยิ่ง

ศิษย์ : ปัญญา รุ่งเรือง
๑๙ พฤษภาคม ๒๕๒๙
งานฉลองอายุครบ ๘๐ ปี

งานฉลองอายุ ๘๐ ปี
ณ สโมสรทหารอากาศ บางซื่อ
อาจารย์กาญจนี คำบุญรัตน์,
คุณหญิงชิ้น, อาจารย์ปัญญา รุ่งเรือง,
มานพ

คุณสมบัติของศิลปิน
ที่สมควรได้รับการยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ

๑. เป็นผู้มีสัญชาติไทยและยังมีชีวิตอยู่ในวันตัดสิน
๒. เป็นผู้มีผลงานทางศิลปะดีเด่นในปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับในวงการศิลปะแขนงนั้น
๓. เป็นผู้ที่มีความสามารถและเชี่ยวชาญในศิลปะแขนงนั้น
๔. เป็นผู้ที่พัฒนาศิลปะแขนงนั้น ให้ดียิ่งขึ้น
๕. เป็นผู้อนุรักษ์และผดุงไว้ซึ่งศิลปะแขนงนั้น
๖. เป็นผู้มีคุณธรรมและมีความรักในวิชาชีพของตน
๗. เป็นผู้ที่ใช้ศิลปะในแขนงของตนให้บริการแก่สังคมเป็นอย่างดีเสมอมา

ประกาศคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
เรื่อง ผลการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๐

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้พิจารณาเห็นว่า ประเทศไทยได้รับการยกย่องจากนานาอารยประเทศว่าเป็นประเทศที่มีศิลปวัฒนธรรมสูงส่ง สืบเนื่องมาจากบรรดาศิลปินของชาติได้อุตสาหะอุทิศตนสร้างสรรค์ผลงานไว้เป็นมรดกศิลปวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก ทั้งในสาขาวรรณศิลป์ ทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเห็นสมควรประกาศเกียรติคุณศิลปินผู้มีความสามารถดีเด่นดังกล่าวในฐานะ "ศิลปินแห่งชาติ" ตามผลแห่งการคัดเลือกของคณะอนุกรรมการดำเนินการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติซึ่งคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้พิจารณาเห็นชอบแล้ว จึงขอประกาศเกียรติคุณศิลปินที่ได้รับการคัดเลือก ๑๑ คน เป็น "ศิลปินแห่งชาติ" พุทธศักราช ๒๕๓๐ ดังรายนามต่อไปนี้

๑. สาขาวรรณศิลป์

๑. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

๒. สาขาทัศนศิลป์

๑. นายชิต เหรียญประชา (ประติมากรรม)
๒. นางพยอม สีนะวัฒน์ (ศิลปะงานผ้า)
๓. หม่อมราชวงศ์มิตรารุณ เกษมศรี (สถาปัตยกรรม)
๔. นายโหมด ว่องสวัสดิ์ (จิตรกรรม)

๓. สาขาศิลปะการแสดง

๑. นางเจริญใจ สุนทรวาทิน (คีตศิลป์)
๒. นางเฉลย ศุขะวณิช (นาฏศิลป์)
๓. คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง (ดนตรีไทย)
๔. นายไชยลังกา เครือเสน (ดนตรีพื้นบ้าน)
๕. นายยก ชูบัว (โนรา)
๖. นายวิจิตร คุณาวุฒิ (ภาพยนตร์)

ประกาศ ณ วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๓๐

พลเอก (ลายมือชื่อ)

(มานะ รัตนโกเศศ)

รัฐมนตรีช่วยว่าการฯ ปฏิบัติราชการแทน
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
ประธานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

คำนำ

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งวัตถุประสงค์โครงการศิลปินแห่งชาติไว้อย่างชัดเจนว่าจะดำเนินการยกย่อง ส่งเสริมและช่วยเหลือศิลปินผู้สร้างสรรค์งานศิลปะอันทรงคุณค่าของชาติ ทำให้ประเทศไทยได้รับการยกย่องจากนานาอารยประเทศว่าเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมสูงส่ง มรดกอันล้ำค่าที่เป็นวัฒนธรรมของไทยเราที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ทั้งในสาขาวรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ และศิลปะการแสดง เป็นประจักษ์พยานได้ว่า เราเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมสูงมาแต่อดีต ไม่แพ้ชาติใดในโลก ทั้งยังเป็นเครื่องเตือนคนไทยให้รู้ตัวว่า เราทุกคนเป็นหนี้บุญคุณศิลปินผู้ผลิตผลงานศิลปะให้แก่ชาติไทย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า บรรดาศิลปินที่ได้สร้างสรรค์งานอันล้ำค่าดังกล่าว นับวันจะถูกลืมโดยมิได้มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณให้เป็นที่ประจักษ์สืบไป

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ตระหนักถึงความจริงดังกล่าว จึงได้ประชุมลงมติสมควรที่จะได้มีการประกาศเกียรติคุณของบรรดาศิลปินที่ได้รับการยกย่องเป็นที่ยอมรับให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ทั้งนี้ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ เป็นต้นมา

สำหรับปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ นี้ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรประกาศเกียรติคุณยกย่องศิลปินสาขาต่าง ๆ คือ สาขาวรรณศิลป์ ๑ ท่าน สาขาทัศนศิลป์ ๔ ท่าน และสาขาศิลปะการแสดง ๖ ท่าน รวม ๑๑ ท่าน เป็นศิลปินแห่งชาติ

สิ่งที่ควรปลื้มปีติเป็นล้นพ้นในโอกาสนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินแห่งชาติทั้ง ๑๑ ท่าน เข้าเฝ้ารับพระราชทานโล่และเข็มเชิดชูเกียรติจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี แทนพระองค์ ในวันพุธที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐานพระราชวังดุสิต พระมหากรุณาธิคุณนี้จักจารึกอยู่ในจิตใจของศิลปินแห่งชาติ ผู้แทนและผู้ที่เกี่ยวข้องไปตลอดชีวิต

ในโอกาสอันสำคัญนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดพิมพ์หนังสือเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ ขึ้นเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์อัครศิลปิน และเพื่อเป็นที่ระลึกและเกียรติประวัติแก่ศิลปินแห่งชาติทั้ง ๑๑ ท่านสืบไป โดยได้มอบหมายให้คณะกรรมการดำเนินการจัดงานวันศิลปินแห่งชาติ (ฝ่ายเอกสารสิ่งพิมพ์) เป็นผู้ดำเนินการ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์แก่บุคคลที่สนใจทั่วไป และเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะแก่ทุกท่านโดยทั่วกัน

(นายเรือง เจริญชัย)

เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

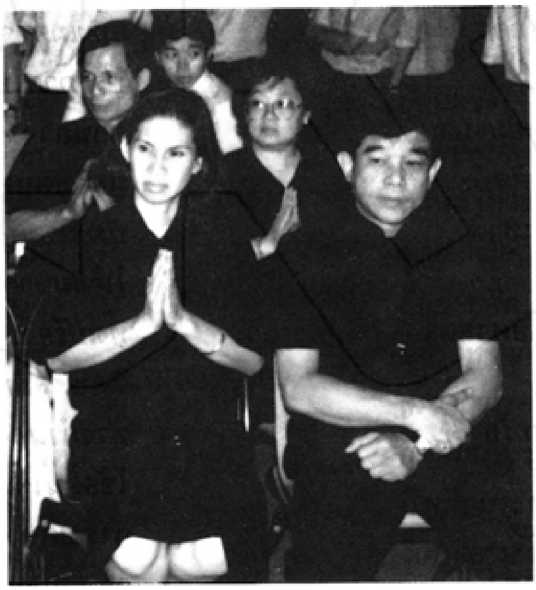
คำประกาศเกียรติคุณ
คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง
ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย)

คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง เกิดเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๔๙ ปัจจุบันอายุ ๘๒ ปี เป็นศิลปินสตรีไทยตัวอย่าง ที่ได้ใช้ความรู้ความสามารถในวิชาครูอันเป็นวิชาพื้นฐานที่ได้ศึกษามาผนวกกับทักษาวิชาการดนตรีไทยที่ได้เล่าเรียนสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ในสายสกุล "ศิลปบรรเลง" ได้ผลิตผลงานด้านศิลปะการแสดงสาขาดนตรีไทย โดยการประพันธ์ทำนองและบทร้องเพลงเป็นจำนวนมาก นอกจากจะนำไปใช้ในเชิงศิลปะการแสดงแล้ว ยังก่อให้เกิดคุณประโยชน์ได้อย่างดียิ่งในวงการศึกษา นับตั้งแต่เด็กระดับก่อนวัยเรียนไปจนถึงระดับอุดมศึกษา คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ได้ทุ่มเท อุทิศกำลังกาย กำลังใจ สติปัญญา เวลา และทุนทรัพย์อย่างต่อเนื่อง ไม่เคยย่อท้อต่ออุปสรรค ในการที่จะถ่ายทอดความคิดก้าวหน้าในการเรียนการสอนดนตรีไทยทั้งในเชิงทฤษฎี ปฏิบัติ และการส่งเสริมให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในวงการดนตรีไทย เป็นผู้ตั้งมั่นในความกตัญญูกตเวทีต่อผู้ทำคุณประโยชน์แก่วงดนตรีไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมทั้งยังเผยแพร่ความรู้สาขาวิชาดนตรีไทยแก่ชาวต่างประเทศ เป็นผู้ร่วมก่อตั้งหลักสูตรวิชาการดนตรีไทยในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง และก่อตั้งมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้สร้างคุณูปการแก่วงดนตรีไทยมากว่า ๖๐ ปี ได้รับปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง สมควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย)

อาลัยคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง

ศิลปบรรเลง　　เพลงพิณ　　สิ้นเสียงแล้ว
ด้วยดวงแก้ว　　ลอยล่องไป　　ใกล้สวรรค์
ก้มลากราบ　　น้ำอาบตา　　มาหลายวัน
ขอเทวัญ　　รับท่านไว้　　ในสรวงเทอญ

นิธิศักดิ ราชพิตร

ผู้อำนวยการ•

กองงานนายกรัฐมนตรี สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

• ปัจจุบันเป็น รองผู้ว่าราชการ จังหวัดนครนายก ประพันธ์บทกลอนนี้ในงานวันที่มาเคารพศพ

ดวงประทีปแห่งใจศิษย์
อาจารย์คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง

กาพย์ยานี ๑๑

ด้วยจิตน้อมคารวะ
มุ่งในหทัยเพียร
เอ่ยคำระลึกค่า
กิจการกล่าวขานไข
สั่งสอนศิษย์มานาน
ประธานก่อสานศิลป์
ศิลปินแห่งชาติ
ผดุงศิลปะไทย
สืบสายดุริยศาสตร์
วรรณศิลปิน
ศานตรสลบทร้อง
แต่เล็กเด็กหัดไว้
นาฏดุริยางค์
เครื่องแต่งละครทำ
สารานุกรมศัพท์
ประมวลดนตรีการ
ผลงานของท่านนี้
ประเมินล้วนเกินค่า

พระคุณเทอดไว้เหนือเศียร
แทนธูปเทียนและมาลัย
แห่งเมตตาในดวงใจ
ประกาศไปให้ยลยิน
ท่านอาจารย์คุณหญิงชิ้น
มูลนิธิดนตรีไทย
ประกาศเกียรติอันสดใส
ให้วัฒนาคู่ธานินทร์
ทั้งเปรื่องปราชญ์นาฏศิลป์
วิเศษศิลป์กำจรไกล
ท่วงทำนองเพลงของไทย
ใช้สอนใจและจดจำ
กำหนดทางเพลงร่ายรำ
วางแบบอย่างก่อสร้างงาน
ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
ลูกหลานไทยไว้ศึกษา
มากกว่าที่ได้กล่าวมา
ยากจักหาจากหนใด

หนึ่งในหทัยนั้น สิ่งสำคัญอันยิ่งใหญ่
ใช่เกียรติยศใด อันใครมอบตอบแทนคุณ
ปีติแห่งจิตท่าน เกิดจากการได้เกื้อหนุน
เมตตาและการุณย์ ขันติโสรัจจะเพียร
เสริมสร้างมนุษยชาติ ให้องอาจมิแปรเปลี่ยน
ฝึกศิลปะเรียน สอนหลักธรรมประทับใจ
แนะทางสร้างชีวี คุณความดีให้ยึดไว้
อบรมเอาใจใส่ มุ่งหวังได้ต่อกิจการ
เปรียบดวงประทีปส่อง กระจะห้องกระจ่างนาน
ต่อเติมเสริมผสาน สว่างถ้วนไผทไทย
แม่พิมพ์อันงามพร้อม เกิดผลย่อมเลิศพิไล
แพร่หลายกระจายไป แห่งหนใดล้วนงดงาม
ด้วยจิตแห่งครูแท้ แม้เหนื่อยยากพยายาม
กี่ครั้งกี่หนถาม ท่านตอบถ้วนกระบวนกลอน
กี่รอบที่ศิษย์หัด กี่บรรทัดน่าเหนื่อยอ่อน
ครูไม่เคยท้อถอน เพียงศิษย์รู้สู้อดทน
ยามนี้ไม่มีแล้ว ครูผู้แผ้วถางกมล
ครูผู้ประเสริฐล้น เทียบมารดาผู้อาทร
ศิษย์เศร้าร้าวระบม เกินจะข่มความอาวรณ์
ความหลังแต่ครั้งก่อน ย้อนดวงใจให้โหยหา
สุดท้ายยังอุทิศ ยามชีพปลิดจากโลกา
มอบไว้เป็นวิทยา ทานล้ำค่าแห่งกายครู
ในจิตของศิษย์นี้ คุณความดีที่งามหรู
จะเป็นพลังสู้ สืบสายศิลป์ให้สดใส
แทนช่อบุปผชาติ อภิวาทจากดวงใจ
ขอครูสถิตย์ใน สรวงสวรรค์เสวยรมย์
ขอพรพระไตรรัตน์ สิริวัฒน์ประเสริฐสม
อีกคุณเอกอุดม กิจเกื้อประกอบการ
จุ่งเป็นประทีปแจ้ง วิเศษแสงสว่างนาน
พาพบประสบศาน ติสุขล้ำภิรมย์ขวัญ
เนาสราญพิมานแก้ว อเนกแพร้วนิจนิรันดร์
เกษมพิบูลย์สรรพ์ สวัสดิรักษ์พิทักษ์เทอญฯ

คำร้อยกรองโดย รัชนี กูลวิสุตปิจิต

คำไว้อาลัย "คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง"

บุคคลสำคัญ คู่ทุกข์คู่ยาก
ในการก่อตั้งโรงเรียน นาฏ-ดุริยางค์
ครั้งแรกในประเทศไทย

จาก คุณหญิงประภาพรรณ วิจิตรวาทการ

อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนนาฏ-ดุริยางค์

เพลง "ข่าวลือ"

การฟังข่าว เหลวไหล ไร้ประโยชน์
มีแต่โทษ ก่อแต่ภัย ไม่พึงประสงค์
อย่าเชื่อง่าย ต้องทำใจ ให้มั่นคง
ถ้ามัวหลง จะได้ยาก ลำบากใจ
อันข่าวลือ นั้นหรือ คือข่าวลวง
จะลุล่วง ตามปรารถนา ก็หาไม่
ใช้ปัญญา ใช้สมอง ตรึกตรองไว้
ชาติไทย จะเจริญ ตลอดกาล

เพลงนี้มีชื่อว่าเพลง "ข่าวลือ" ทำนองเพลงเป็นของ คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง

อาจารย์ คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง เป็นคู่ทุกข์คู่ยากในการจัดตั้งโรงเรียนศิลปากร นาฏ-ดุริยางค์ เป็นผู้เริ่มตั้งแผนกดนตรีปี่พาทย์ไทย ให้อยู่ในหลักสูตรของการศึกษา เป็นสายสัมพันธ์คนแรกที่ทำความสำเร็จเรื่องปี่พาทย์ไทย คุณพ่อของท่านคือ หลวงประดิษฐไพเราะ (จางวางศร) กำลังมีชื่อเสียงลอยเด่นกว่าวงใด ๆ ได้เข้ามาเป็นประธานวางหลักสูตรการเรียนดนตรีไทยให้เป็นปฐมฤกษ์ ซึ่งนับเป็นเกียรติและศักดิ์ศรี ที่ได้วงดนตรีปี่พาทย์ไทย มีชื่อเสียงที่สุดในสมัยนั้น นอกจากนี้แล้ว คุณหญิงชิ้น ซึ่งดิฉันเรียกว่า "พี่" ยังเป็นที่รักใคร่นับถือของบรรดาครูบาอาจารย์ และนักเรียนทุกคน ท่านมีนิสัยโอบอ้อมอารีไมตรีจิต ช่วยเหลือเกื้อกูลทุกทิศทุกทาง

นอกจากศิลปะทางดนตรีปี่พาทย์แล้ว ท่านยังมีความคิดในการประดิษฐ์ทำเครื่องแต่งตัวละครได้เหมาะสม สวยงาม และประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย แต่อวดได้เป็นอย่างดี ท่านมีความสามารถหลายอย่าง เป็นนักทำงาน ที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ ทำทุกอย่างด้วยความตั้งใจจริง และรวดเร็วเป็นที่ไว้วางใจของอธิบดีกรมศิลปากร ผู้อำนวยการโรงเรียน และครูบาอาจารย์ทุกคน ยากที่จะหาผู้ใดเปรียบปานได้ นับเป็นการสมควรอย่างยิ่งแล้วที่ท่าน ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานตรา **"จุลจอมเกล้า"** ให้เป็นคุณหญิง

นับว่าได้ทำความดี มีประโยชน์ เสริมสร้างวิชาความรู้ให้แก่บรรดาศิษยานุศิษย์มากมาย ด้วยความตั้งใจจริง เป็นคนสำคัญคนหนึ่งที่ได้ร่วมก่อกำเนิดโรงเรียนศิลปากร นาฏ-ดุริยางค์ ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย

ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของ คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง จะสิงสถิตอยู่ในทิพยสถานพิมานใดก็ตามที ขอให้หยั่งทราบด้วยทิพยโสตเถิดว่า ผู้มีชีวิตอยู่เบื้องหลัง ยังคงรำลึกถึงคุณงามความดี อย่างไม่มีวันลบเลือน

อาคารโรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์ (เมื่อก่อตั้งชื่อโรงเรียนนาฏดุริยางค์)
อาจารย์ชิ้น ศิลปบรรเลง รับราชการในตำแหน่งหัวหน้าแผนกนาฏดุริยางค์ ที่นี่
และมีผลงานมากมายทั้ง โขน ละคร ดนตรี การออกแบบสร้างเครื่องแต่งตัวละคร

บรรดาศิษย์ศิลปากร นาฏ-ดุริยางค์
ต่อฟ้าดินอินทร์พรหมบรมยศ
ทุกทิศทางขอประกาศให้ปรากฏ
ทั่วโสฬสโลกธาตุไม่คลาดคลาย

จักจารึกแผ่นทองจำลองลักษณ์
เป็นแบบอย่างทางที่ดีทั้งหญิงชาย
ไว้เป็นหลักกตัญญูไม่รู้หาย
ให้ศิษย์สายปี่พาทย์ไทยได้ทบทวน

จักทำบุญสุนทานการอุทิศ
บูชาคุณ คุณหญิงอาจารย์ ด้วยคร่ำครวญ
เพื่อสัมฤทธิ์ความดีให้ครบถ้วน
ทั้งเชิญชวนวิญญาณล่องผ่องอำไพ

แม้ตัวตายลายยังอยู่คู่สถาบัน
ขออานุภาพคุณพระรัตนตรัย
เป็นมิ่งขวัญเตือนจิตศิษย์ทั้งหลาย
บันดาลให้รื่นรมย์ ใต้ร่มพุทธบารมีเทอญ.

ประภาพรรณ วิจิตรวาทการ

(คุณหญิงประภาพรรณ วิจิตรวาทการ)
อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนนาฏ-ดุริยางค์

อาลัยคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง

กระผมรู้จักกับคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ สมัยที่พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ท่านเป็นอธิบดีกรมศิลปากร ได้จัดส่งคณะโขนละครไปแสดงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในประเทศญี่ปุ่น เกาหลี และแมนจูเรียเป็นเวลา ๓ เดือน

เมื่อไปถึงกรุงโตเกียว ทางการญี่ปุ่นได้เชิญคณะละครของเราไปชมการแสดงทาระสุกะหรือโอเปร่าของเขาซึ่งนับว่าอยู่ในขั้นยอดเยี่ยมของญี่ปุ่น แต่เมื่อได้ไปดูไปเห็นกันแล้ว จึงลงความเห็นว่าพอ ๆ กันกับของเรา แต่เรื่องเครื่องแต่งกายของเราปราณีตแพรวพราวกว่ามาก ถึงอย่างไรก็ตามพวกเราก็มิได้ชะล่าใจเมื่อมีโอกาสก็ซ้อมกันอย่างเงียบ ๆ ตลอดเวลาโดยคุณหญิงชิ้นควบคุมการฝึกซ้อมเองทั้งสิ้น

เมื่อถึงวันที่เปิดการแสดงของเราเวลา ๒๐.๐๐ น. ผู้มาชมการแสดงเริ่มมาซื้อบัตรเข้าชมตั้งแต่เวลา ๑๕.๐๐ น. บางคนก็มีอาหารมาทานกันด้วย ก่อนจะถึงเวลาแสดงผู้มาชมแน่นเต็มทั้งโอเปร่าและพอม่านใหญ่เริ่มเปิดออกเสียงปรบมือดังสนั่นกึกก้องพร้อมกัน กระผมถึงกับระทึกใจขนลุกซู่ขึ้นมาทันที เสียงปรบมือนี้ดังกึกก้องเป็นระยะ ๆ ตลอดถึงจบการแสดง หนังสือพิมพ์ของญี่ปุ่นลงข่าวชมเชยที่กระผมทราบเพราะอาจารย์ดีกาซาวาแปลให้ฟัง เมื่อไปแสดงที่ประเทศเกาหลีและแมนจูเรียประชาชนทั้งสองประเทศก็แสดงออกถึงความพึงพอใจเช่นเดียวกับชาวญี่ปุ่น ท่านประธานาธิบดีของแมนจูเรียให้เกียรตินั่งชมตลอดเวลาพอใจอย่างเกรียวกราวกันทีเดียว และยิ่งได้ฟังพวกเราร้องเพลงชาติของเขาให้เขาฟังถึงแม้เสียงจะเพี้ยนบ้างเขาก็พอใจ ซึ่งรายการเพลงนี้คุณหญิงคิดเพิ่มเติมขึ้นก่อนการแสดงไม่เกิน ๖ ชั่วโมง

โดยเหตุที่คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลงผู้มีอัจฉริยะในด้านการดนตรีและการละคร ดังนั้นจึงได้แก้ไขปรับปรุงฝึกซ้อมทั้งรายการ โขน ละครตลอดการแสดงทั้งควบคุมดูแลนักเรียนหญิงด้วย เมื่อกลับมาประเทศไทยแล้วกระผมกับคุณหญิงชิ้นยังรับราชการร่วมกันเป็นเวลานาน จึงเห็นว่าคุณหญิงท่านเป็นผู้สงบสุขุม เชี่ยวชาญในด้านศิลปะยิ่งขึ้นหลายประการสมกับที่ท่านเป็นบุตรีที่แสนรักของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ผู้เป็นปราชญ์ทางดนตรีไทยซึ่งเป็นผู้ถวายการสอนวิชาดนตรีแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นบุตรีผู้สืบสายโลหิตของท่านจึงเต็มเปี่ยมในศิลปวัฒนธรรมและศีลธรรมทั้งปวง

เมื่อคุณหญิงท่านต้องจากพวกเราไปเพราะถึงวาระที่จะต้องเสวยสุขอยู่เบื้องสูง กระผมไม่วายที่จะคิดถึงอย่างสุดซึ้งจึงขอให้ท่านสุขสำราญอยู่แต่ในที่ประเสริฐเทอญ

(นายโหมด ว่องสวัสดิ์)*

* อาจารย์โหมด ว่องสวัสดิ์ ศิลปินแห่งชาติสาขาจิตรกรรม พ.ศ. ๒๕๓๐ ปีเดียวกันกับคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง

“ศิลปมรดก” ของคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง

(ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง พ.ศ. ๒๕๓๐)

ไกรทอง
อ.สุวรรณี ชลานุเคราะห์
ผมยาวถึงบ่า แต่เก็บทำสั้น
เหมือนผมผู้ชาย

พระไวย
อ.สุวรรณี ชลานุเคราะห์
สวมหมวกมาลาเบี่ยง
และเสื้อผ้า
ออกแบบ - สร้างเครื่อง
โดย
คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ฯพณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากรคนแรก ได้ตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ สังกัดอยู่ในกรมศิลปากรขึ้น ซึ่งมีคุณครูชิ้น ศิลปบรรเลง (ดิฉันขออนุญาตเรียกท่านว่า คุณครู เพราะดูสนิทปากดี) เป็นครูสอนอยู่ในโรงเรียนนี้ด้วยผู้หนึ่ง ท่านเป็นครูฝ่ายศิลป สอนวิชาทฤษฎีโน้ตสากล ดนตรีไทย การขับร้องเพลงไทยเดิม (ท่านเชี่ยวชาญมากเพราะท่านเป็นบุตรีคนหัวปีของท่านปรมาจารย์การดนตรีไทยคือ ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ ศร ศิลปบรรเลง) และวิชาการฝีมือ ดิฉันรู้สึกภาคภูมิใจเป็นที่สุดที่ได้มีโอกาสเป็นลูกศิษย์ของท่านผู้หนึ่ง และแสนจะชื่นชมในผลงานของท่านตลอดมาท่านมีอัจฉริยภาพสูงในการประดิษฐ์ตกแต่งด้านงานฝีมือได้อย่างรวดเร็วทันใจและประณีตด้วย เมื่อผู้บังคับบัญชามีความคิดวาดรูปลักษณ์ให้ตัวละครฝ่ายหญิงแต่งกายให้เหมือนชาย ด้วยความเป็นผู้มีพรสวรรค์อันประเสริฐของท่าน ท่านสามารถคิดและประดิษฐ์ได้ในทันที ซึ่งเป็นการช่วยแก้ไขสถานการณ์ได้โดยฉับพลัน เหมือนโทรทัศน์ยี่ห้อหนึ่งที่มีคำขวัญว่า “เปิดปุ๊บ ติดปั๊บ” นั่นแหละ

“ศิลปมรดก” ที่คุณครูชิ้นทิ้งไว้หลายคนอาจจะไม่ทราบ และได้ใช้งานฝีมือของท่านหากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ก็คือ

๑. ละครเรื่อง ราชมนู พระเอกชื่อนายแสน ผู้แสดงเป็นหญิง ท่านใช้ความสามารถเก็บผมของหญิงผู้แสดงจนสั้นเป็นทรงชาย โดยมิได้ตัดผมของผู้แสดงนั้นแม้แต่เพียงเส้นเดียว แล้วท่านก็ถ่ายทอดวิธีการให้แก่ศิษย์ของท่าน

๒. ละครเรื่อง พระเจ้ากรุงธนบุรี ผู้แสดงเป็นพระเจ้ากรุงธนฯ และตัวข้าราชบริพารชาย ที่ใช้ผู้หญิงแสดงจะต้องทำผมทรงหลักแจวตามโบราณสมัย ท่านก็สามารถค้นวิธีเก็บผมตั้งแต่ส่วนบนไล่ลงมาจนถึงตีนผมส่วนล่าง โดยไม่มีการตัดขลิบเส้นผมแต่อย่างใดทั้งสิ้น และก็ดูเป็นผมทรงหลักแจวไปจริง ๆ

๓. ละครเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี ผู้แสดงฝ่ายหญิงชาวแสนหวีทุกคน จะต้องทำผมเป็นหญิงชาวพม่า ค่าวิกผมปลอมราคาแพงมากไม่มีงบประมาณจะซื้อหามาใช้ได้ ท่านก็คิดนำเอาตาข่ายมุ้งลวดมาม้วนขดเป็นทรงผม แล้วเอาผ้าแพรซีฟองสีดำมาบุคลุมโครงมุ้งลวดนั้น ๆ ซึ่งมองดูแล้วเหมือนหญิงพม่าเกล้ามุ่นผมสวยงามน่ารักมาก

๔. ฟ้อนแพน หญิงไทยชาวเหนือจะต้องทำผมทรงกระบังสูง ท่านก็นำผ้าดำเนื้อแข็งมาตัดเป็นรูปวงกลมพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว แล้วใช้นุ่นยัดเย็บติดใช้เป็นโครงผมชั้นใน แล้วหวีผมแท้เสยขึ้นไปปิดทับโครงผ้าที่ใช้เป็นนุ่น แลดูทรงผมสูงแบบกระบังเหมือนสตรีชาวเหนือ เห็นแล้วน่าทึ่งมาก

๕. ละครเรื่อง พระลอ ตัวพระลอต้องแต่งตัวแบบยืนเครื่อง ตัวเสื้อของพระลอ ไม่สามารถจะปักดิ้นเป็นลายเลื่อมได้ทันท่วงทีเพราะกินเวลานานมาก ละครก็จะต้องแสดงตามกำหนดเวลาที่ประกาศไว้ ท่านก็ใช้ปฏิภาณประดิษฐ์ตัวเสื้อด้วยผ้าต่วนสีแดงสด แล้วใช้ผ้าตาดสีขาวตัดเป็นลายกนก ทาแป้งเปียกติดไปตามตัวเสื้อ ใช้เลื่อมจิกไปตามขอบของลาย เพื่อตรึงลายกนกเหล่านั้นให้แนบแน่นกับตัวเสื้อ ด้วยปฏิภาณอันฉลาดฉับไวของท่านได้ช่วยแก้หน้าให้กรมศิลปากรไม่อายแก่ประชาชนตามที่ได้ประกาศไว้

๖. ละครเรื่อง สาวิตรี พระเอกของเรื่องคือ พระสัตยวาน ต้องนุ่งผ้ายกสีฟ้าราคาหลายพันบาท เมื่องบประมาณไม่มีพอ ท่านก็ช่วยหาซื้อผ้าสีฟ้ามา ๑ ผืนใช้ผ้าตาดสีเหลืองตัดเป็นรูปลายกนก ทาแป้งเปียกติดเป็นลายเชิงผ้าแล้วใช้เลื่อมจิกไปตามขอบกนกกันเผยอหลุด นับว่าท่านมีส่วนช่วยราชการประหยัดค่าใช้จ่ายได้อย่างดีเยี่ยม

๗. ละครเรื่อง อานุภาพพ่อขุนรามคำแหง ละครเรื่องนี้เป็นการแสดงแบบชายจริงหญิงแท้ ตัวละครฝ่ายชายจะต้องนุ่งผ้าแบบจีบโจง ถ้าเป็นการแต่งตัวแบบเก่าจะกินเวลาไม่น้อยกว่า ๑๐ นาทีต่อ ๑ คน ตัวแสดงมีอยู่หลายสิบคน กินเวลาการแต่งตัวนานมาก ท่านก็ใช้ปฏิภาณอันฉับไวคิดค้นดัดแปลงตัดเย็บแบบผ้าจีบโจงนั้นให้เป็นกางเกงที่ผู้แสดงสวมเองแต่งเองได้ทุกคนโดยใช้เวลาเพียง ๑ นาทีเท่านั้น ซึ่งสะดวกและรวดเร็วมาก อีกทั้งยังประหยัดค่าจ้างคนช่วยแต่งตัวที่เรียกกันว่า ลูกคู่ ไปในตัวอีกด้วย มองดูแล้วสวยเก๋ไม่ผิดกับการแต่งตัวแบบจีบโจงในสมัยเก่าเลย ดิฉันดูเหมือนจะเคยเห็นมีร้านตัดเสื้อสตรีก็ได้นำเอากางเกงแบบจีบโจงนี้ ไปตัดเย็บให้นางแบบสวมใส่เดินแฟชั่นโชว์ รวมทั้งในงานราตรีที่มีเกียรติก็หลายครั้ง นับว่า คุณครูชิ้น ศิลปบรรเลง มิได้ทำคุณไว้ให้กับกรมศิลปากรแต่เพียงแห่งเดียวเท่านั้น ท่านยังทำบุญให้แก่งานแฟชั่นแห่งฟ้าเมืองไทยเสียอีกด้วย

๘. การแก้สถานการณ์อันฉับไวแบบ เปิดปุ๊บ ติดปั๊บ ดังที่ดิฉันได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นนั่นคือ ทางราชการสถาบันหนึ่งขอความร่วมมือให้กองการสังคีต กรมศิลปากร ช่วยจัดการแสดงเพื่อต้อนรับแขกเมือง ๓ ชุดมีชุดนางรจนาเสี่ยงพวงมาลัย ชุดระบำดาวดึงส์ และชุดรำวงมาตรฐาน เมื่อคณะผู้แสดงเดินทางไปถึงสถานที่ ๆ จะต้องแสดงนั้นเป็นเวลากลางคืน ผู้แสดงเป็นตัวนางรจนาเกิดลืมพวงมาลัยไปด้วย ทุกคนเมื่อทราบก็นั่งหน้าเสียกันไปทั่ว คุณครูชิ้น ท่านก็ใช้ปฏิภาณอันฉับไวของท่านในทันที โดยถอดดอกไม้ทัดและพวงอุบะจากมงกุฎสวมหัวของชุดระบำดาวดึงส์ออกมาทั้งหมด แล้วใช้เส้นลวดในดอกไม้ทัดแต่ละดอกเกี่ยวก้อยร้อยเป็นพวงมาลัยขึ้นมาทันที นางรจนาจึงมีพวงมาลัยจำเป็นเสี่ยงส่งให้กับเจ้าเงาะได้สำเร็จ ปฏิภาณมันสมองของท่าน เปิดปุ๊บ ติดปั๊บ จริง ๆ ด้วยประการฉะนี้

๙. ครั้งหนึ่งคณะผู้แสดงจะต้องเดินทางไปแสดงที่ต่างจังหวัด หัวหน้าผู้คุมเครื่องละครเกิดลืมเอาหางไก่แก้วไปด้วย กลางวันตอนซ้อมไก่แก้วเกิดไม่มีหาง และตอนค่ำจะต้องแสดงรำชุด พระลอตามไก่แก้ว เป็นชุดแรก หางไก่ก็อุบัติขึ้นมาได้ด้วยสติปัญญาอันชาญฉลาดของคุณครูชิ้น อีกตามธรรมเนียม โดยท่านนำเอากระดาษแข็งมาวาดและตัดเป็นรูปหางไก่ ใช้กระดาษเงินตัดซอยเป็นฝอยทาแป้งเปียกแปะติดไว้ไปตามส่วนโค้งของหางไก่ งานฉุกละหุกก็ผ่านไปได้อีกเปราะหนึ่งด้วยความโล่งใจของเหล่าศิษยานุศิษย์

๑๐. สายสังวาลย์เดิมทำด้วยเงินฉลุลายเป็นรูปแก้วชิงดวง สายหนึ่ง ๆ ใช้เวลาประดิษฐ์ขึ้นมานานมากพอสมควร และมีราคาแพงมาก เงินงบประมาณก็มีไม่พอ อีกทั้งกำหนดเวลาการแสดงก็กระชั้นเข้ามา คุณครูชิ้น จึงจำเป็นต้องแก้สถานการณ์ด้วยการซื้อเพชรหลามาตัดติดประดับตกแต่งให้เป็นสายสังวาลย์อันสมบูรณ์ แลดูสวยงามแวววาวดีกว่าสังวาลย์เดิมเสียอีกด้วย ทั้งยังประหยัดทั้งเงินตราและเวลาการจัดทำอีกด้วย และวงการละครไทยทั่วประเทศก็นิยมใช้สังวาลย์แบบของคุณครูชิ้น มาจนตราบเท่าทุกวันนี้ นับว่าท่านมิได้มีพระคุณต่อกรมศิลปากรเท่านั้น พระคุณของท่านยังแผ่ไพศาลไปทั่วแผ่นดินไทยด้วย

ดิฉันจะขอกล่าวถึงน้ำใจเมตตาอันเปี่ยมล้นกว้างใหญ่ดังท้องมหาสมุทรของ คุณครูชิ้น ศิลปบรรเลงไว้ในที่นี้สักเล็กน้อย เพื่อให้บรรดาครู ๆ ทั้งหลายในปัจจุบันได้ตระหนักถึงน้ำใจของครูที่ควรมีต่อศิษย์อย่างไร กล่าวคือในปีหนึ่งนานมาแล้ว ท่านจอมพลสฤษดิ์ ธนรัชต์ ในสมัยที่ท่านยังดำรงตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการกองทัพบก ท่านมีบัญชาขอให้กองการสังคีต กรมศิลปากร ช่วยจัดโขนไปแสดงที่อำเภอมุกดาหาร (ปัจจุบัน เป็นจังหวัดไปแล้ว) จังหวัดนครพนม เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพมารดาของท่าน ตามหมายกำหนดการจะต้องแสดงฉลองงานกัน ๓ คืน ระหว่างนั้นมีลูกน้องคนสำคัญของคุณครูผู้หนึ่งเดินไปพบสิ่งของที่ถูกใจในตลาดเช้า อยากจะซื้อกลับมาฝากครอบครัวที่กรุงเทพฯ แต่มีเงินไม่พอจึงไปขอยืมที่คุณครู ท่านเองก็มีเงินสดไม่พอที่จะให้ยืมได้ ท่านจึงออกเดินไปตลาดกับลูกศิษย์ที่สนิทสนม แล้วก็เดินตรงไปที่ร้านขายทองในตลาดนั้น พร้อมกับถอดแหวนทองคำที่ท่านใส่ติดนิ้วมาเป็นเวลานานแล้วออกจากนิ้ว เพื่อขายให้กับร้านนั้น เมื่อได้เงินสดมาสมดังใจแล้ว ท่านก็ตรงเอาเงินจำนวนนั้นส่งให้กับข้าราชการลูกน้องของท่านคนนั้นทันที ศิษย์ผู้ติดตามอดรนทนไม่ไหวจึงออกปากเรียนถามท่านว่า "ครูขา แหวนของคุณครูเป็นทองของเก่าที่มีเนื้อทองบริสุทธิ์ ครูไม่เสียดายบ้างเลยหรือคะ แล้วอีกเมื่อไรคุณครูจะมีโอกาสได้กลับไปซื้อคืนได้ ระยะทางจากกรุงเทพฯ ถึงที่นี่ก็ห่างไกลกันเหลือเกิน" ท่านกลับตอบเสียงเรียบ ๆ ว่า "อีหนูเอ๋ย ของนอกกายไม่ตายก็หาซื้อได้อีก" นี่แหละค่ะคือน้ำใจอันกว้างใหญ่ยิ่งกว่าท้องมหาสมุทรของ คุณครู ชิ้น ศิลปบรรเลง ที่ลูกน้องและศิษย์ได้สัมผัสมาอย่างกระจ่างแจ้ง

พระคุณแห่งความดีของ คุณครู ชิ้น ศิลปบรรเลง สมแล้วที่ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานฐานันดรให้ดำรงตำแหน่งเป็น **คุณหญิง ชิ้น ศิลปบรรเลง** อีกทั้งยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกย่องให้เป็น **ศิลปินแห่งชาติ** ด้วย ลูกศิษย์ขอน้อมก้มลงกราบอยู่แทบเท้าด้วยความเคารพจากส่วนลึกแห่งหัวใจ มรดกศิลปะของท่านที่ทิ้งไว้ยังมีอีกมากมาย ไม่สามารถจะนำมากล่าวจนหมดสิ้นได้ ขอให้วิญญาณอันผ่องแผ้วบริสุทธิ์ของคุณครูจงสถิตอยู่ ณ สวรรค์ชั้นฟ้า ดิฉันจะพยายามสร้างคุณงามความดี เพื่อที่อีกไม่นานนักดิฉันจะได้ตามขึ้นไปรับใช้คุณครูอีกในภพนั้น

สุวรรณี ชลานุเคราะห์*

๑๔ ธ.ค. ๓๓

---

* อาจารย์สุวรรณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง พ.ศ. ๒๕๓๓ (ปีปัจจุบัน)

ไว้อาลัยแด่คุณหญิงชิ้น

ดิฉันเคยเสียใจ เป็นห่วง และกังวลในความเจ็บไข้ของคุณหญิงชิ้น และกลัวต่อการที่จะต้องสูญเสียท่านไป ตั้งแต่ทราบว่าท่านป่วยหนัก และอาการทั่ว ๆ ไปก็ไม่ดีขึ้นเท่าที่ควร ตัวดิฉันเองก็อายุมากไปไหนมาไหนไม่ได้มานานช้าแล้ว จึงมิได้ไปมาคอยเยี่ยมเยียนท่าน นอกจากใช้ให้บุตรไปเยี่ยมแทน และคอยสืบข่าวคราวของท่านโดยเสมอมา ต่อมาจึงทราบว่าท่านเสียชีวิต ก็ใจหายและสงสารท่านมาก

คุณหญิงชิ้นได้รู้จักกับดิฉันมานานกว่า ๔๕ ปีแล้ว เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ เรายังติดต่อไปมาหากันประจำ ลูกทุกคนของดิฉันได้รับความเอื้ออารีจากท่านมาโดยตลอด ซึ่งน้ำใจอันประเสริฐสุดของท่านไม่สามารถทำให้ดิฉันลืมท่านได้เลย ดิฉันรำลึกนึกถึง และบูชาท่านเสมอ ท่านเป็นบุคคลที่ไม่เคยปฏิเสธ การขอความช่วยเหลือของใครแม้แต่คนเดียวในชีวิตท่านมีแต่ คำว่า "ให้-ให้-ให้" ท่านกังวลและห่วงใยในผู้ที่ท่านสนิทชิดชอบอยู่เสมอโดยทั่วหน้ากัน ไม่เคยแสดงการเหยียดหยามย่ำยี หรือมองว่าใครต่ำต้อยกว่า ท่านอ่อนหวาน และเป็นกันเองกับผู้อื่นอย่างจริงใจ มองโลกแต่ในแง่ที่ดีเสมอมา จนดิฉันปรารภกับบุตรทุกคนว่า "ถ้าหากใครสักผู้หนึ่งจะมองหรือว่ากล่าวท่านในเชิงไม่ดีงาม เขาผู้นั้นก็เป็นคนที่มีบาปติดตัว ชนิดที่สมควรจะเรียกว่าเป็นคนเลวได้เลย"

ตัวดิฉันเองสามีเสียตั้งแต่ลูกยังเล็ก ๆ ทำงานในกรมศิลปากรร่วมกับท่านมา เราไม่ได้เป็นญาติกัน แต่ดียิ่งเสียกว่าญาติอีก ท่านเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยจรรโลงชีวิตทุกคนในครอบครัวของดิฉันให้ดีขึ้นกว่าเดิม เวลานี้ดิฉันอายุ ๘๗ ปีแล้ว ได้ทำบุญตักบาตรและให้ทานเป็นประจำ เมื่อประกอบกิจเหล่านี้ทุกครั้งจะต้องแผ่ส่วนกุศลไปให้ท่านด้วยเสมอเป็นนิจสิน ถ้าชาติหน้ามีจริง พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ท่านกรุณาสร้างสมไว้กับบุคคลทั่ว ๆ ไป คงต้องอยู่ในความทรงจำของคนที่เคยได้รับความอารีจากท่านมาแล้วอย่างไม่รู้ลืมในทุก ๆ ชาติ

ในบุคลิกส่วนตัวของท่าน ท่านมีความอารีอารอบ มีมารยาทที่ดี กิริยาวาจางดงาม โดยเฉพาะจิตใจนั้นก็งดงามมากที่สุด ท่านเป็นแบบฉบับที่ดีของหญิงไทย เป็นแม่ที่ดีของบุตร เพราะบุตรท่านก็เป็นลูกไม้ที่หล่นไม่ไกลต้น คือเป็นผู้ลอกเลียนทุกอย่างของท่านไว้จนหมดสิ้น เป็นอาจารย์หรือครูที่ดีของศิษย์ทุกคน เป็นมิตรที่ดีที่สุดของเพื่อนร่วมงาน รวม

ทั้งเป็นนายที่ดีของลูกน้องทุก ๆ คน

ฉะนั้นการจากไปของท่าน ทำให้ดิฉันและผู้ที่รู้จักอย่างสนิทชิดชอบกับท่านอีกหลายคน เกิดความคิดถึงอาลัยท่านอย่างมาก และคิดอยู่ว่า ถ้าหากท่านจะยังแข็งแรง และมีชีวิตยืนยาวกว่านี้ก็คงอดใจไม่ได้ที่จะเข้าไปมีบทบาทช่วยเหลือสังคม ประเทศชาติ และอื่น ๆ ได้อย่างดีเหมือนที่เคยปฏิบัติมาแล้ว

สุดท้าย ดิฉันได้แต่ภาวนาต่อเทพยดาอารักษ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ขอได้โปรดนำดวงวิญญาณของ คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ผู้ซึ่งประกอบแต่กรรมดี มีจิตใจบริสุทธิ์อย่างแท้จริง ขึ้นสู่สรวงสวรรค์ เป็นสุขยิ่งตลอดไป เทอญ

ด้วยความรัก คิดถึง และอาลัยยิ่ง

ม.จ.หญิง กังวาฬสุวรรณ กนิษฐชาติ (ทองแถม)

กราบคุณครู-พี่-ที่รัก และเคารพอย่างสูง

ที่ดิฉันเรียก คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ว่า "คุณครู" แทนที่จะเรียกท่านว่า "พี่" ในฐานะที่เป็นน้องสะใภ้ ก็เพราะในช่วงชีวิตหนึ่งเมื่อดิฉันมีอายุ ๑๕ ปี ดิฉันยังศึกษาอยู่ที่ ร.ร.เบญจมราชาลัย และได้เป็นศิษย์เรียนการตีขิมกับท่าน ท่านได้แสดงความเมตตาต่อดิฉันเป็นที่ประทับใจที่สุดทำให้ดิฉันรักท่านมาก จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ฯพณฯท่าน หลวงวิจิตรวาทการ และคุณหญิงประภาพรรณ วิจิตวาทการ ได้ก่อตั้ง ร.ร.นาฏดุริยางค์ (เมื่อในยุคนั้นต่อมาได้เปลี่ยนเป็น ร.ร.ศิลปากร) คุณหญิงประภาพรรณได้ชักชวนให้ดิฉันไปสมัครเรียนและเสริมว่า "พี่ชิ้นก็ไปด้วย" จากคำพูดประโยคนี้ทำให้ดิฉันตัดสินใจไปเข้าศึกษาที่ ร.ร.นาฏดุริยางค์ทันที จะเรียกว่าเป็นการวิ่งตามไปอยู่กับคุณครูที่รักก็ได้ และอีกประการหนึ่งนอกจากจะได้รับการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ก็ยังได้เรียนศิลปะทุกชนิดคือ ดนตรี, ขับร้อง, นาฏศิลป์ และบทบาทการแสดงละครในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งดิฉันรักอีกด้วย คุณครูนั้นดิฉันเห็นว่านอกจากท่านจะมีความสามารถรอบรู้ในด้านการดนตรี-ขับร้องแล้ว ท่านยังได้เป็นผู้ออกแบบจัดทำเครื่องแต่งกายของผู้แสดงละครและโขนทุกเรื่องซึ่งแสดงในยุคนั้นอีกด้วย ซึ่งกับดิฉันแล้วท่านได้กรุณาเป็นผู้แต่งตัวให้เป็นประจำอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าดิฉันจะแสดงในบทอะไรก็ตาม แม้กระทั่งการตบแต่งผม ท่านก็มีความคิดตกแต่งดัดแปลงให้เข้ากับเนื้อเรื่องของละครแบบนั้น ๆ ทุกอย่าง เช่นในเรื่อง "พระเจ้ากรุงธนฯ" ซึ่งดิฉันแสดงเป็นพระเจ้ากรุงธนฯ และนักเรียนหญิงอื่น ๆ รวมทั้งนักเรียนชายแสดงเป็นขุนนางตำแหน่งต่าง ๆ ซึ่งผมในยุคนั้นผู้ชายจะตัดผมทรงหลักแจว ท่านก็อุตส่าห์คิดค้นวิธีการทำผมของพวกเราซึ่งเป็นผู้หญิงให้ออกมาเป็นผมหลักแจวจนได้ ปัญหาทุกอย่างถ้าถึงท่านแล้วท่านต้องแก้ไขจนลุล่วงไปได้อย่างเรียบร้อย ท่านปฏิบัติงานอย่างเข้มแข็งไม่เห็นแก่เหนื่อยยาก คืนหนึ่งดิฉันแต่งตัวละครเสร็จแล้วเตรียมตัวจะไปเข้าฉาก ห้องแต่งตัวกับโรงละครอยู่ไกลกันมาก นอกจากจะเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวระหว่างแสดงจึงจะเปลี่ยนที่โรงละคร พอเดินออกจากห้องไปได้หน่อยก็ได้ยินเสียงจักรเย็บผ้าในห้องสร้างเครื่องละครแสดงว่ายังมีการเย็บอยู่ สงสัยว่าใคร จึงเดินกลับเข้าไปดู โถคุณครูที่รักนั่นเอง กำลังเย็บชุดที่ต้องใช้ในการร้องเพลงสลับฉากในคืนนั้น บอกกับดิฉันว่าต้องให้เสร็จทันเวลาให้จงได้ แล้วก็เสร็จได้จริง ๆ เสียด้วย ในเรื่องการจัดซื้ออุปกรณ์สำหรับสร้างเครื่องละครนั้น คุณครูเป็นที่รู้จักดีของพวกขายผ้าขายเครื่องประดับตามร้านต่าง ๆ แถวพาหุรัดและสำเพ็ง คุณครูเคยเดินต่อราคาผ้าขอลดอีกเพียงเมตรละ ๑ สตางค์ (สมัยนั้นยังใช้สตางค์อยู่) ตั้งแต่หัวถนนจรดท้ายถนนพาหุรัด ถ้าไม่มีร้านไหนยอมลด

จริง ๆ จึงจะซื้อ คุณครูจึงเป็นที่นับถือของร้านทั้งหลายในเรื่องการรักษาผลประโยชน์ให้ราชการ และความซื่อสัตย์ยิ่งนัก

ต่อมาเมื่อคุณครูและดิฉันออกจากศิลปากรแล้ว หลังสงครามยังไม่มีมหรสพอะไรเลยแม้แต่ภาพยนตร์ จึงได้มีการรวบรวมญาติพี่น้องและเพื่อนสนิทตั้งคณะละครผกาวลีขึ้น ตามชื่อละครเรื่องแรกที่แสดง ณ โรงละครเก่าของกรมศิลปากร ละครเรื่องผกาวลีนี้ได้มีโอกาสแสดงถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอภูมิพลอดุลยเดช เมื่อเสด็จฯกลับประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งคุณครูก็รับหน้าที่ออกแบบเครื่องแต่งตัวละครรวมทั้งแก้ปัญหาต่าง ๆ ตามเคย เรื่องต่อ ๆ มาของละครนั้นแสดงที่เวทีเฉลิมไทยและเฉลิมนครสลับกันไปเดือนละครั้ง บางเรื่องก็เด่นดังมาก เช่นเรื่อง "ความพยาบาท" (ดัดแปลงจากเรื่อง Vendetta ของ Mary Correlli) โดยคุณสด กูรมะโรหิต เป็นผู้ทำสคริบป์ละครเรื่องนี้เนื้อเรื่องเป็นชีวิตในกรุงเนเปิ้ลประเทศอิตาลี คุณครูก็ต้องออกแบบเครื่องแต่งตัวเป็นอิตาเลียนทุกคน และเรื่อง "เงือกน้อย" (ดัดแปลงจากเรื่อง The Little Mermaid ของ Hans Christian Andersen) ทำสคริบป์โดยคุณกุมุท จันทร์เรือง เรื่องนี้เป็นเทพนิยาย คุณครูก็ออกแบบเครื่องแต่งตัวเงือกหญิง-ชายได้อย่างสวยงาม ทั้งสองเรื่องนี้ยิ่งแสดงผู้ชมก็ยิ่งมากขึ้นทุกที "ความพยาบาท" นั้นเสริมเก้าอี้จนล้นไม่มีที่นั่ง ส่วน "เงือกน้อย" เมื่อจวนหมดกำหนดการแสดงคนดูถึงกับขี่คอกันดีตั๋ว แต่จะอย่างไรก็ตาม การได้กำไรกับการขาดทุนไม่สมดุลกัน และขณะนั้นภาพยนตร์ก็เริ่มเข้ามาฉายได้แล้ว รวมทั้งมีการสร้างภาพยนตร์ไทยอีกด้วย การแสดงละครเวทีของคณะผกาวลีจึงต้องสลายตัวไป

ในยุคนั้นชาวต่างประเทศเริ่มเข้ามาท่องเที่ยวประเทศไทย คุณครู-คุณประสิทธิ์ และดิฉันจึงดัดแปลงที่ว่างเล็ก ๆ ข้างบ้าน สร้างเป็นโรงละครเล็ก ๆ จัดแสดงนาฏศิลป์ไทย-ดนตรีไทยขึ้น ถือได้ว่าเป็นคณะแรกที่จัดการแสดงแบบนี้ให้ชาวต่างประเทศชมในเมืองไทยทีเดียว คราวนี้คุณครูจัดสร้างเครื่องนาฏศิลป์แบบโบราณ คือพระ-นาง-ยักษ์-ลิง, การแต่งตัวแบบพื้นเมืองในภาคต่าง ๆ เพราะดิฉันจัดการแสดงเป็นชุดสั้น ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ กิจการของโรงเรียนผกาวลีนาฏดุริยางค์ดำเนินมาด้วยดีหลายปี ได้มีโอกาสไปแสดงยังต่างประเทศหลายครั้ง ได้ไปแสดงที่อเมริกาตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เป็นคณะแรก บางครั้งคุณประสิทธิ์และดิฉันต้องควบคุมไปเอง ทิ้งงานทางบ้านไว้เป็นเวลา ๓-๔ เดือน คุณครูก็ได้กรุณาดูแลแทนให้อย่างเรียบร้อย พระคุณซึ่งคุณครูมีต่อดิฉันนั้นใหญ่หลวงสุดที่จะบรรยายได้

ความเมตตาอันเป็นคุณธรรมสูงยิ่งของคุณครูนั้น นอกจากจะเป็นที่ประจักษ์แจ้งแก่บรรดาพี่น้องลูกหลานญาติมิตรทั้งหลายแล้ว ยังเผื่อแผ่เป็นที่พึ่งแก่เหล่าศิษย์ทั้งปวงไม่เลือกหน้า ผู้ใดมีปัญหาถ้าคุณครูช่วยได้แล้วจะได้รับการช่วยเหลือจากคุณครูทันที ฉะนั้นคุณครูจึงได้รับความรัก-บูชาจากศิษย์ทั้งหลายอย่างท่วมท้น

และในที่สุด ชีวิตทุกชีวิตซึ่งอยู่ในวัฏฏะของการเวียนว่ายตายเกิด อันมนุษย์ทุกรูปทุกนามมิอาจจะหลีกเลี่ยงได้ก็มาถึง คุณครูได้ล้มเจ็บลงด้วยโรคหัวใจอยู่ ๙ ปี และเจ็บหนักจนพูดไม่ได้อีก ๘ เดือน จึงได้จากไปท่ามกลางความอาลัยรักอย่างสุดซึ้ง

ดิฉันเชื่อว่าผลแห่งกุศลคุณงามความดีซึ่งคุณครูได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมาตลอดชีวิตจะเป็นบุญบารมีให้วิญญาณของคุณครูสู่สุคติในสัมปรายภพอย่างแน่นอน

กราบคุณครู พี่ ด้วยรักและเคารพอย่างสูง

ลัดดา ศิลปบรรเลง (สารตายน)

ลัดดา ศิลปบรรเลง (สารตายน)